

**Міністерство освіти і науки України
Одеська національна академія харчових технологій**

МОІССЄВА НАТАЛІЯ ІВАНІВНА

УДК: 338.48:332.14(477)

**ІННОВАЦІЙНІСТЬ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ В УМОВАХ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СТРАТЕГІЧНИЙ ВИМІР**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил та регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса - 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант - доктор економічних наук, професор
КРАСНОРУЦЬКИЙ Олексій Олександрович,
Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, завідувач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту.

Офіційні опоненти: - доктор економічних наук, доцент
МЕЛІХ Олена Олександрівна,
Одеська національна академія харчових технологій, завідувач кафедри завідувач кафедри туристичного бізнесу та рекреації;

- доктор економічних наук, професор
ДМИТРИШИН Леся Ігорівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри економічної кібернетики;

- доктор економічних наук, доцент
УЖВА Алла Миколаївна,
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського,
доцент кафедри обліку та оподаткування.

Захист відбудеться **14 червня 2019 р. о 11⁰⁰ годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, аудиторія А-234.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал.

Автореферат розісланий **14 травня 2019 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку економічних відносин глобалізаційні процеси охопили всі сфери світового господарства, у тому числі й туристичну галузь, яка як «феномен ХХІ ст.» з динамічності розвитку та росту галузевої прибутковості, в Україні законодавчо визнана одним з пріоритетних напрямів розвитку національної економіки та культури. Вигідне географічне розташування країни, наявність природних ресурсів, кліматичних умов, історико-культурний потенціал, населення з високим рівнем освіти є найголовнішими передумовами розвитку туристичної індустрії на вітчизняному та міжнародному рівні. Проте, незважаючи на оптимістичні зрушення, позитивний вплив туризму на стан національної економіки та окремих регіонів є недостатнім, наявний в Україні туристично-рекреаційний потенціал використовується неповною мірою, а якісні характеристики змін і більш глибокий аналіз процесів у галузі свідчать про існування низки проблем, що потребують науково обґрунтованого вирішення. Неконкурентоспроможність туристичної галузі країни зумовлена застарілістю матеріально-технічної бази, відсутністю розвиненої туристичної інфраструктури та кваліфікованих кадрів, орієнтуванням туристичних операторів на виїзний туризм, податковий тиск та вкрай низький рівень держаної підтримки, зокрема інвестиційної, спрямованої на підвищення інвестиційної привабливості та стимулювання продажу національного турпродукту на міжнародному ринку.

Активізація залучення України до світового туристичного простору потребує нових підходів в організації та управлінні туристичним бізнесом. Інтегруватися до міжнародних туристичних процесів і ефективно конкурувати на світовому туристичному ринку можна тільки на основі використання усіх можливостей країни або регіону, їх ресурсів, окремих підприємств різних видів економічної діяльності, зокрема через ефективне застосування інновацій у галузі туризму та реалізацію основних положень стратегії сталого розвитку.

Проблеми розвитку туризму вже впродовж кількох десятиліть перебувають у центрі уваги науковців. Найбільший інтерес у цьому зв'язку становлять праці: Л. Агафонової, В. Азара, В. Безносюка, М. Біржакова, І. Валентюк, М. Волошина, П. Гамана, В. Євдокименка, І. Зоріна, В. Квартальнова, В. Кифяка, Т. Кисельова, М. Корецького, О. Короля, М. Крачила, Р. Ларіна, О. Любіцевої, Г. Папіряна, В. Сеніна, В. Сідорова, Е. Сокол, Ю. Стрельцова, Т. Ткаченка, В. Федорченка, А. Якимовича та ін. Проблеми сталого розвитку туризму набувають усе більшої гостроти й актуальності у працях вчених: Є. Богданова, Д. Боуена, Р. Браймера, С. Ванхілла, Д. Гільберта, О. Дуровича, І. Зоріна, В. Квартального, М. Кабушкіна, В. Козирєва, О. Копанєва, Ф. Котлера, К. Купера, О. Меліх, В. Нарштедта, Н. Раскіна, Дж. Суорбрукера, В. Федорченка, Д. Флетчера, В. Цибуха.

Дослідження теорії інноваційного розвитку в туризмі знайшли своє відображення у багатьох працях, як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, зокрема: Е. Aguilo, Е. Vecic, S. Brahmhatt, I. Vooyens, S. Carlisle, К. Crnjar,

C.Hall, M. Hjalager, M. Jacob, M. Licul, J. Tintoré, M. Rogerson, A. Williams, Н.Власова, О. Гарбера, О. Давидова, Л.Дмитришин, І. Жукович, О. Ільїна, Ф.Зинов'єв, О. Кальченко, Л. Маклашина, С. Мельниченко, В. Новікова, Н.Семенченко, Т. Ткаченко, А.Ужви, Г. Яковлєва тощо.

За умов наявності значного наукового потенціалу, особливості розвитку туристичної сфери регіонів України залишаються не достатньо розкритими, відсутні практичні рекомендації щодо державного регулювання, комплексних схем планування, раціонального використання туристичних ресурсів, інноваційної моделі функціонування сфери туризму, особливо в умовах сталого розвитку регіону. Важливість і значимість подальшого вдосконалення теоретичних основ та методичних підходів до управління інноваційністю туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку зумовили вибір теми, постановку мети і завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Отримані автором наукові результати, розроблені теоретико-методологічні положення й висновки відповідають тематиці науково-дослідних робіт Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка, зокрема теми: «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.), у межах якої автором розроблено концепцію формування організаційно-економічного механізму забезпечення інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку та розвинуто концептуальні засади формування та реалізації державної і регіональної політики інноваційного розвитку туристичної сфери.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних положень, методологічних основ та практичних рекомендацій з формування механізмів забезпечення інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку, як стратегічного пріоритету соціально-економічного розвитку регіонів України. Для досягнення визначеної мети окреслено такі завдання:

- дослідити теоретичні аспекти вплив туризму на економічний розвиток регіону, здійснити аналіз та визначити базові методичні підходи дослідження розвитку туризму в регіоні, визначити основні критеріальні ознаки;
- удосконалити методологічні засади теорії туристично-рекреаційного розвитку та сформулювати визначення сутності та змісту понять «туристична сфера» та «інноваційність туристичної сфери»;
- провести факторіальний аналіз чинників впливу на формування інноваційності туристичної сфери та виділити ряд основних загроз і нагальних проблем регіонального розвитку туризму та курортів;
- обґрунтувати концепцію стратегічного розвитку туристичної сфери регіону, на засадах відповідного нормативно-правового, організаційно-економічного, соціально-інституційного базису реалізації туристично-рекреаційного потенціалу, визначити стратегічні пріоритети;
- розробити маркетинговий інструментарій, як вагомий компонент сталого

розвитку туристичної галузі регіону;

- обґрунтувати рекомендації щодо активізації інноваційної діяльності туристичних підприємств та туристичних суб'єктів регіону;

- розробити методичний підхід до діагностики чинної системи статистичного обліку результатів туристичної діяльності, визначити її відповідність новітнім тенденціям, виявити недоліки та напрямки удосконалення;

- запропонувати створення регіонального органу управління туристичною галуззю з обґрунтуванням його структури, завдань, основних функцій;

- визначити концептуальні засади комплексної стратегії сталого розвитку туристичної сфери регіону на перспективу;

- розробити ефективний маркетинговий механізм реалізації регіональної політики розвитку туризму;

- запропонувати концептуальні напрямки удосконалення та реалізації державного регулювання регіонального розвитку туристичного ринку;

- розробити концептуальні положення формування стратегічної моделі розвитку туристичної сфери регіону в контексті євроінтеграційних процесів.

Об'єктом дослідження є процеси формування інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні аспекти з формування механізмів забезпечення інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи виступили фундаментальні положення економічної теорії, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені проблемам розвитку продуктивних сил і регіональної економіки. Дослідження ґрунтується на використанні комплексу сучасних методів: системний аналіз – при дослідженні теоретичних аспектів реалізації маркетингового механізму інноваційного розвитку туристичної сфери регіону; абстрактно-логічний – для визначення сутності основних понять, визначень і категорій інноваційності туристичної сфери в умовах регіонального сталого розвитку; історичний – у дослідженні основних етапів становлення теорії та практики регіонального інноваційного розвитку туризму; діалектичний – для розгляду явищ у їх взаємозв'язку і розвитку, єдності та боротьбі протилежностей; статистичний аналіз – для визначення динаміки, структури та результативності розвитку туристичної сфери регіонів України; аналогій та порівнянь – при порівнянні різноманітних процесів і тенденцій інноваційного поступу туристичної сфери; монографічний метод – для виявлення чинників, проявів, закономірностей, принципів управління інноваційністю туристичної індустрії в умовах новітнього доктрини розвитку; методи системно-структурного аналізу і синтезу – для аналізу об'єкту дослідження після поділу його на окремі складові частини для подальшого їх дослідження в складі механізмів стимулювання інноваційності туристичної сфери в регіоні; графічний – для наочного відображення процесу аналізу та його результатів; методи прогнозування та програмування – для розробки наукової концепції та

можливих сценаріїв використання механізмів інноваційного розвитку регіонального туристичного потенціалу; економіко-математичного моделювання – для моделювання механізмів стимулювання інноваційності розвитку туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку тощо.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативні акти України, що регламентують розвиток регіонального господарства і окремих структурних елементів регіону, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерств економічного розвитку і торгівлі, молоді та спорту, соціальної політики та культури України, будівництва та житлово-комунального господарства, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем регіонального розвитку туристично-рекреаційного комплексу, матеріали вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференцій, власні розрахунки та спостереження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та розробці практичних рекомендацій з формування механізмів забезпечення інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку. Найбільш важливі наукові результати, отримані у процесі дослідження, та їх наукова новизна полягають у наступному:

вперше:

- запропоновано концепцію формування організаційно-економічного механізму забезпечення інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку, в основі якого є розумна («смайт») спеціалізація, що виключає інерційний безпрограмний розвиток дестинацій та формується у відповідності із принципами поєднання процесів глобалізації та локалізації, інтеграційної політики кластеризації, посилення транскордонних взаємодій в межах системи «туристичний бізнес-наука-громадськість», описує розуміння обмеженості ресурсів та можливостей їх найефективнішого застосування;

- обґрунтовано новітню систему управління інноваційним розвитком туристичної сфери з метою переходу на нову доктрину соціально-економічних стандартів регіонального зростання, що передбачає створення Центру інноваційного розвитку туризму та курортів Причорноморського регіону з окресленням повної організаційно-управлінської структури та забезпечує базис для переходу на нові механізми реалізації регіональної політики розвитку туризму та рекреації в нестабільних соціально-економічних умовах;

удосконалено:

- методологічні підходи до розробки маркетингового механізму інноваційного розвитку туристичної сфери регіону через розробку перспективної маркетингової концепції інноваційного розвитку туризму, формування маркетингової інформаційної системи та запровадження маркетингового інструментарію реалізації пріоритетів регіональної політики туристичного та інноваційного розвитку;

- критеріальний підхід до оцінки інноваційності туристичної сфери на основі розрахунку інтегрального індексу, структура якого, на відміну від існуючих, включає показники зовнішньої (експрес) оцінки, які розраховуються на основі офіційної статистичної інформації (чинні форми статистичної

звітності) та даних спеціалізованих обстежень підприємств та показників внутрішньої (фундаментальної) оцінки, які є інформаційною базою для визначення інтегрального показника інноваційності з метою формування висновків та розробки й прийняття відповідних управлінських рішень;

- методологічні та методичні засади якісної діагностики стану та тенденцій розвитку туристичної сфери регіону та здійснено їх систематизацію. Це дозволить виокремити методи експертної оцінки, математичні методи, статистичні методи, що враховують специфіку та акцентовані на універсальності показників, зокрема якісної компоненти, критеріального підходу;

- теоретико-методичні засади розробки комплексної стратегії інноваційного розвитку туризму і курортів регіону на період до 2026 року, як адаптованої інноваційної моделі сталого розвитку туристичної галузі країни до регіонального потенціалу. Такий підхід відрізняється чітко визначеними передумовами, основними принципами (комплексності та системності, узгодженості цілей, удосконалення інфраструктури, іміджування та популяризації, систематизації і стандартизації якості, співробітництва), стратегічними пріоритетами і першочерговими заходами (збільшення в'їзного туристичного потоку до Причорноморського регіону України до 6,5 млн. осіб, зростання внеску сфери туризму у ВВП регіону до 12%), які систематизовано та згруповано за напрямками: організаційні, інституційні, маркетингові, технологічні, нормативно-правові, інформаційні, соціально-економічні, фінансові, адміністративно-управлінські;

- понятійно-термінологічний апарат дослідження у частині визначення змісту категорії «туристична сфера» з метою поєднання туристичних об'єктів регіону в єдине базове поняття, що на відміну від існуючих, характеризується як міжгалузевий господарський комплекс регіону/країни, який спеціалізується на виробництві та реалізації якісного туристичного продукту/послуги суб'єктами туристичної діяльності, здатного задовольняти специфічний попит туристів, через систему взаємодії антропогенних рекреаційних потреб та рекреаційних можливостей історико-культурного та природно-економічного потенціалу території, виступає мультиплікатором зростання макро- та мезопоказників сталого розвитку регіональної/національної економіки в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів;

дістали подальший розвиток:

- зміст категорії «інноваційність туристичної сфери» - як якісної компоненти інноваційної діяльності, яка обумовлює наявність чи прояв нового явища, процесу, продукції, послуги, технології, здатність та вміння туристичних суб'єктів, з одного боку, швидко та ефективно впроваджувати інновації у сферу туризму, управляти його інноваційними процесами, а з іншого – структурно та функціонально трансформуватися (модернізуватися) адекватно наявним або прогнозним викликам в процесі свого стратегічного розвитку, зокрема на засадах сталого розвитку;

- методологічні засади дослідження чинної системи статистичних показників з метою виявлення недоліків та невідповідностей чинної системи

статистичного обліку результатів туристичної діяльності вітчизняних та зарубіжних туристичних суб'єктів, які не дозволяють проводити порівняльний аналіз із економічними показниками туристської галузі європейських держав, спричиняють недосконалість економічного аналізу й прогнозування тенденцій розвитку туристичної галузі регіону/країни. Це дає змогу використовувати їх як науково обґрунтований теоретико-методологічний базис дослідження стану та розвитку туристичного ринку з урахуванням його специфічних особливостей функціонування;

- теоретико-методологічні засади розвитку туристичної сфери регіону, зокрема: проведено діагностику інституційно-правового забезпечення інноваційного розвитку туристичної діяльності регіону; визначено ключові чинники, що визначають рівень попиту і пропозиції рекреаційно-туристичних послуг регіону/країни, та диференційовано їх за відповідними групами (соціально-економічні, демографічні, соціально-психологічні, ресурсно-екологічні та політичні чинники); сформовано комплекс типових недоліків внутрішнього маркетингу підприємств, що негативно позначаються на ефективності маркетингового менеджменту; досліджено структуру показників інтегрального індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму; визначено основні загрози активізації інноваційного зростання та нагальні проблеми регіонального розвитку туристичної сфери, доведено їх системний характер, періодичність та спроможність породжувати економічні дисбаланси на загальнонаціональному рівні;

- концептуальні засади формування та реалізації державної та регіональної політики інноваційного розвитку туристичної сфери на основі впровадження регіонального програмно-цільового механізму управління туризмом і курортами, розбудови новітньої туристично-рекреаційної інфраструктури з ефективною інформаційно-технологічною базою, що дозволить забезпечувати реалізацію визначених стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку сфери туризму;

- рекомендації з формування та реалізації механізмів забезпечення інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку за напрямками: розробка та реалізація цільової стратегії та програми розвитку туризму; покращення використання природних та історико-культурних ресурсів; організацію міжнародних ярмарок, виставок, фестивалів; формування кадрового та науково-методичного забезпечення туристичної сфери; удосконалення рекламно-інформаційної діяльності для підвищення іміджу країни/регіону на міжнародному рівні; стимулювання інноваційного розвитку та залучення інвестицій у галузь туризму; розвиток інфраструктури туризму та суміжних галузей; розширення міжнародної співпраці у сфері туризму тощо.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання теоретико-методологічних, методичних і практичних розробок і пропозицій при розробці стратегій соціально-економічного, інноваційного розвитку туризму і курортів держави і регіонів, механізмів забезпечення інноваційності туристичної сфери регіонів України в умовах сталого розвитку, формуванні державних і регіональних програм розвитку

туризму та арекреації, у практичній діяльності органів влади різних рівнів.

Основні положення, висновки і рекомендації, що містяться у роботі, схвалені та використовуються у практичній діяльності профільних організацій, відомств та управлінь, підприємств. Концептуальні підходи до формування організаційно-економічного механізму забезпечення інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку використовуються Херсонською обласною радою (довідка № 32-212-644/411 від 08.02.2017 р.). Результати дослідження щодо розробки стратегічних напрямів з управління інноваційним розвитком регіональної туристичної сфери використовуються Бюро регіонального розвитку, КП Одеської обласної державної адміністрації (довідка № 421 від 19.02.2017 р.), Миколаївським обласним фондом розвитку і підтримки громадських ініціатив (довідка № 46 від 22.05.2018 р.); та Миколаївською обласною організацією спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні (довідка №11/2-18 від 11.04.2018 р.); Методологічні підходи до розробки маркетингового механізму інноваційного розвитку туристичної сфери використовуються в роботі: ТОВ «Агенція «Авентур» м.Харків (довідка № 119 від 22.12.2017 р.), ТОВ «Готельно-ресторанний комплекс «Вікторія» м.Харків (довідка № 17/15 від 15.02.2018 р.), ТОВ «Алвона-Пленет» м.Одеса (довідка № 72 від 27.11.2017 р.), ТОВ «Мейлі Тур» м.Миколаїв (довідка № 16-05 від 18.01.2018 р.). Методологічний інструментарій до розробки маркетингового механізму інноваційного розвитку туристичної сфери регіону впроваджений в навчальний процес Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка №1/25-30 від 15.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом власного наукового дослідження автора. Наукові результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише власні ідеї та розробки автора.

Апробація результатів дисертації. Найбільш вагомими теоретико-методологічними положеннями та практичними рекомендаціями дисертаційного дослідження апробовано на численних науково-практичних конференціях найважливішими серед яких є: V науково-практична конференція «Методологічні та методичні проблеми викладання соціально-економічних дисциплін у сучасному освітньому процесі» (26 листопада 2015 р. Луцьк); V Міжнародна науково-методичної конференції (м.Одеса, 12–13 жовтня 2017 р.); всеукраїнська науково-методична конференція «Слобожанський гуманітарій – 2018» (Харків, ХНТУСГ, 30 березня 2018 р.); VI Міжнародна науково-методичної конференції (м.Одеса, 11–13 жовтня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 26–27 жовтня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 28–29 вересня 2018 р.); II Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 25–26 січня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 08–09 лютого 2019 р.); III Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 22–23 лютого 2019 р.); V Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 29–30 березня 2019 р.);

щорічні конференції професорсько-викладацького складу Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Одеса, 2015-2019 рр.).

Публікації. За результатами виконаного дисертаційного дослідження опубліковано 29 наукових праць, із них 1 одноосібна монографія, 1 колективна монографія, 21 стаття у фахових виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 40,05 д.а., з них особисто автору належать 37,05 д.а.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (481 найменування) на 55 сторінках, містить 51 таблиць і 66 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 505 сторінок комп'ютерного тексту, основна частина 353 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичний базис розвитку інноваційної туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону**» розглянуто теоретично-методичні засади понятійно-категоріальної складової сутності туризму, визначено організаційно-економічні аспекти сучасної доктрини сталого розвитку туристичної сфери регіону, обґрунтовано концептуально-теоретичні засади інноваційності туристичної сфери та досліджено основні теоретичні та методологічні детермінанти потенціалу стратегічного розвитку туризму в Україні.

Встановлено, що туризм як специфічний вид економічної діяльності, найбільш ефективний з індустріальних комплексів в економіці найчастіше досліджується як: 1) дія (унікальний процес) – досвід або ж система явищ та відносин, що виникають в процесі подорожі; 2) подія, яка стає механізмом трансляції або ретрансляції досвіду туристичної діяльності в тих цінностях, які людина може отримати в ній; 3) вид діяльності або бізнес; 4) функціональний комплекс; 5) індустрія; 6) галузь.

Запропоновано, з огляду на посилення в сучасних умовах глобалізаційних процесів, соціально-економічних та політичних трансформацій в Україні до комплексу *суспільно значущих функцій*, туристичної галузі (туризму) виокремити з економічної функції і ввести до даного переліку як повноцінні компоненти *синергічну та індикативну функції* туризму, оскільки це є доцільним: 1) синергічна функція туризму, реалізується створюючи різнорівневий ринок туристичних послуг, збільшуючи доходи населення та покращуючи рівень його добробуту, функціонуючи у різногалузевому взаємозв'язку за видами економічної діяльності, зокрема у інтеграційних і глобалізаційних процесах; 2) значення індикативної функції, обумовлене роллю туризму як мультиплікатора макроекономічних показників економічного зростання та розвитку місцевої інфраструктури, значенням досягнення індикативних показників виконання розроблених стратегій та програм розвитку туристичної галузі тощо.

Здійснений критичний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду

досліджень щодо обґрунтування структури регіонального розвитку туризму (рис.1), дозволив виокремити та обґрунтувати базові методичні підходи дослідження розвитку туризму в регіоні (галузевий, просторовий, системний та стратегічний) та визначити основні критеріальні ознаки (конкретні об'єкти дослідження, основні методи, основний результат, синергічний ефект) тощо.

Рис. 1. Структура туристичної сфери (ТСФ) регіону

Визначено, що вплив туризму на економічний розвиток регіону виявляється у підвищенні ділової активності й розширенні виробництва товарів і послуг у результаті збільшення платоспроможного попиту за рахунок іноземних та місцевих екскурсантів, а також є сферою діяльності, де залучення нових технологій не призводить до скорочення працюючого персоналу, зменшуючи цим самим соціальну напругу у суспільстві.

З огляду на обґрунтовані вище положення та дотримуючись системного підходу, запропоновано авторське тлумачення поняття «*туристична сфера*»

(ТСФ) - як міжгалузевого господарського комплексу регіону/країни, який спеціалізується на виробництві та реалізації якісного туристичного продукту/послуги суб'єктами туристичної діяльності, здатного задовольняти специфічний попит туристів, через систему взаємодії антропогенних рекреаційних потреб та рекреаційних можливостей історико-культурного та природно-економічного потенціалу території, виступає мультиплікатором зростання макро- та мезопоказників сталого розвитку регіональної/національної економіки (тобто є проявом синергічного розвитку економічної, соціальної та екологічної складових концепції) в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів.

Встановлено, що туристична сфера, як компонента господарського комплексу країни обумовлює виробництво та реалізацію комплексного туристичного продукту (здійснення туристичних послуг), визначає організаційну структуру та видову спеціалізацію ринку туристичних послуг, забезпечує мультиплікаційний ефект збільшення національного доходу, валового внутрішнього продукту, розбудови територіальної інфраструктури та підвищення рівня добробуту населення. При цьому в галузі туризму забезпечуються висока за рівнем ефективність та швидка окупність інвестиційного капіталу, обумовлюються продуктивні методи й засоби охорони природних екосистем та історико-культурної спадщини людства тощо.

Критичний аналіз наукових підходів з проблематики «інновацій у туризмі» дозволив констатувати відсутність серед науковців одностайності щодо єдиного визначення даного поняття по причині дискусійності стосовно того, що вважати інновацією в туризмі — результат, впроваджений продукт чи послугу, чи процес реалізації ідеї та її втілення в готовий результат чи окремі стадії процесу (освоєння, впровадження, комерціалізація, використання) тощо. З огляду на це, встановлено, більш точним і адекватним є тлумачення «*інновації в туризмі*» з позицій об'єктно-процесного підходу – як комплексу науково-дослідних, організаційно-економічних, техніко-технологічних та інших заходів, що характеризуються результатами їхньої реалізації, спрямованих на кардинальне перетворення й відновлення туристського продукту (послуги), механізму його просування й реалізації з метою досягнення соціального, економічного, екологічного або іншого ефекту (рис. 2).

З метою запровадження заходів підвищення інноваційної активності туристичних підприємств, удосконалення методів оцінки їх ефективності виокремлено *специфічні ознаки та особливості інновацій в туристичній сфері (індустрії)*: 1) інновації в туризмі набувають сервісного характеру; 2) між виробниками та споживачами туристичних послуг існує безпосередній зв'язок, що обумовлює постійне підвищення якості надання послуг та роботи обслуговуючого персоналу; 3) процес виробництва та споживання туристичних послуг відбувається одночасно; 4) значна кількість інновацій у туризмі, є запозиченими від інших галузей та адаптованими до сфери; 5) інтерактивність виробництва туристичного продукту та здійснення туристичних послуг створюють умови для конкурентів щодо незаконного використання інновацій (їх копіювання), права (патенти, ліцензії) на які належать іншим суб'єктам

туристичної індустрії; 6) інновації в туризмі мають нематеріальну складову; 7) мають здатність до запровадження не лише туристичними суб'єктами у властивих їм видах економічної діяльності, а й широкого спектру інфраструктурних організацій регіону; 8) цінність та ефективність кожної інновації в туризмі визначається в межах конкретного підприємства, що їх впроваджує.

Рис. 2. Види інновацій у туризмі

Поняття «інноваційність» є відносно новим для української економічної науки. В результаті критичного аналізу наявних методологічних підходів щодо трактування сутності поняття «*інноваційність туристичної сфери*» її визначено - як якісну компоненту інноваційної діяльності, яка обумовлює наявність чи прояв нового явища, процесу, продукції, послуги, технології, здатність та вміння туристичних суб'єктів, з одного боку, швидко та ефективно впроваджувати інновації у сферу туризму, управляти його інноваційними процесами, а з іншого – структурно та функціонально трансформуватися (модернізуватися) адекватно наявним або прогнозним викликам в процесі свого стратегічного розвитку, зокрема на засадах сталого розвитку.

Дослідження інноваційності на мікрорівні (підприємство) полягає у розробці, прийнятті або впровадженні технічно-продуктових, організаційно-управлінських, маркетингово-ринкових та інформаційно-сервісних рішень (рис. 3.). При цьому, на макрорівні інноваційність проявляється як результат розробки та реалізації нових суспільно-політичних дій, заходів, програм, стратегій, спрямованих на покращення соціальних стандартів та рівня добробуту громадян, впровадження нових механізмів державного

(регіонального, місцевого) управління та інституціонального становлення. До того є доведено, що інноваційність (на мікрорівні) – це важлива соціально-економічна характеристика, фундація та інтенція теорії підприємництва й сучасної парадигми менеджменту, системне багатоаспектне комплексне поняття, що характеризує спроможність суб'єкта економічних відносин до забезпечення інноваційного розвитку в результаті здійснення управлінських зусиль із трансформації інноваційного потенціалу в результати інноваційної діяльності.

Рис. 3. Види інноваційності туристичної сфери

Узагальнюючи наявні методичні підходи, встановлено, що весь комплекс показників оцінки інноваційності, складається з: 1) *показників зовнішньої (експрес) оцінки*, які розраховуються на основі офіційної статистичної інформації (чинні форми статистичної звітності) та даних спеціалізованих обстежень підприємств, складовою оцінювання яких є: передумови інноваційності (формування об'єктів інтелектуальної власності; інформаційно-кадрова готовність підприємства до впровадження інновацій; фінансово-інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності підприємства; державне (регіональне) сприяння інноваційності підприємств) та результати (прояви) інноваційності (інноваційна активність підприємств; виведення на ринок інноваційних продуктів; упровадження нової техніки та передових технологій

тощо); 2) показників внутрішньої (фундаментальної) оцінки, які є інформаційною базою для визначення інтегрального показника інноваційності з метою формування висновків та розробки й прийняття відповідних управлінських рішень. Інтерпретація такого рівня інноваційності здійснюється відповідно до його рівня, динаміки чи ступеня досягнення цільових (еталонних, планових) значень окремих оцінкових показників, які характеризують передумови та прояви інноваційності підприємства, його окремих структурних підрозділів, працівників тощо.

У другому розділі «Теоретико-методологічні аспекти дослідження регіонального ринку туристичних послуг» досліджено зміст та сутність поняття, класифікаційні критерії та специфічні ознаки туристичних послуг як об'єкту ринкових відносин, визначено сутність, теоретичні основи сегментації, диференціації, управління ринку туристичних послуг, узагальнено методологічні засади оцінки розвитку регіонального ринку туристичних послуг, як складової компоненти туристичної сфери тощо.

Здійснений аналіз показав, що наявних поглядів дослідників з приводу сутності поняття «туристичний продукт» вказує на категоріально-понятійну дискусійність, зокрема, щодо його складових елементів. З огляду на це туристичний продукт трактується як: комплекс (набір) послуг, комбінація різних аспектів, споживча вартість, результат праці, продукт для виробника та споживача, територіальний ресурсний потенціал тощо.

Однак, за результатами критичного аналізу існуючих визначень даного поняття, доведено, що найбільшого поширення набуває науковий підхід в основі якого туристичний продукт трактується як комплекс або ж набір туристичних послуг (не менше ніж дві такі послуги), що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, необхідних для задоволення потреб туриста під час його подорожі тощо. При цьому, об'єктивною нагальністю в умовах сталого розвитку туристичного ринку виступає комплекс специфічних основних особливостей туристичного продукту: 1) комплексність суспільних благ у складі туристичного продукту; 2) повнота та рівень якості послуг і товарів, які реалізуються; 3) основним результатом подорожі є міра задоволення (комплекс вражень), які споживач отримує від очікуваних і побачених історичних пам'яток, навколишнього природного середовища, традицій, культури і побуту тощо; 4) двоєдина суб'єктно-об'єктна природа формування категорії:

- в економічному вимірі, *туристичний продукт* – це продукт виробництва сфери туризму, що реалізується як сукупність туристичних товарів / послуг і задовольняє матеріальні та нематеріальні, первинні та вторинні потреби;

- з позицій сучасного маркетингу, *туристичний продукт* – це сукупність об'єктів туристичної сфери, природних і антропогенних умов та ресурсів, що виступають предметом пропозиції і продажу на ринку з метою задоволення потреб морального та психофізичного характеру під час подорожі туриста.

Дослідження наукових поглядів щодо визначення сутності та змісту категорії «туристична послуга» дозволили диференціювати теоретико-

методологічні підходи до її трактування (як сукупності матеріальних та нематеріальних компонент; як комплексу дій або виробничої діяльності; як сегменту сфери послуг; як засобу задоволення потреб та інтересів; як об'єкт суспільних та економічних відносин), які можуть застосовуватися як окремо, так і формувати взаємопов'язану та взаємозалежну систему різних за спрямуванням типів.

На основі здійсненого моніторингу та узагальнення сучасної термінології теорії туризму та чинних засад до трактування сутності та змісту поняття «туристична послуга», визначено авторське тлумачення даної категорії, згідно з яким туристична послуга – це об'єкт економічних та суспільних відносин, необхідність у якому виникає під час туристичної поїздки/подорожі та при підготовці до неї і дозволяє якісно та в повній мірі задовольнити специфічні та інші супутні потреби споживача суб'єктами ринку туристичних послуг. При цьому, варто зауважити, що туристична послуга (розміщення, харчування, транспортування, екскурсії, побутові послуги, культурно-розважальні заходи тощо), як окремий елемент, здатна задовольнити під час подорожі одночасно тільки одну конкретну потребу туриста, а не комплекс його вимог, як це притаманно туристичному продукту тощо.

Систематизація та доповнення чинних теоретико-методологічних підходів дозволяє сформулювати змістовний перелік специфічних ознак та особливостей туристичної послуги, складовою компонентною якої виступає: нерозривність виробництва і споживання; непридатність до збереження; неможливість попередньої діагностики; сезонність коливання попиту; еластичність попиту на туристичні послуги по відношенню до рівня доходів населення; значна статичність; якісна залежність туристичних послуг від природно-кліматичних та погодних умов; територіальна роз'єднаність споживача та виробника туристичної послуги; невідчутність туристичної послуги; мінливість якості обслуговування; мобільність передбачає обов'язкове переміщення споживача до місця обслуговування; мультиплікаційний ефект від споживання туристичної послуги тощо.

Узагальнено теоретико-методичний базис дослідження ринку туристичних послуг, що обумовлює собою послідовність дій і сукупність конкретних прийомів діагностики та оцінки стану (ситуації), що склалася на ринку, й розробку прогнозу найближчих перспектив розвитку його базових підприємств. З огляду на це, доведено основою досліджень регіонального туристичного ринку є дотримання ряду методологічних принципів, зокрема: 1) дослідження ринку туристичних послуг не можна здійснювати ізольовано, без взаємозв'язку із ситуацією, що склалася, та обліку особливостей функціонування в інших галузях чи на товарних ринках; 2) тенденції, які притаманні одному ринку не можна автоматично, без додаткових досліджень, переносити на інші; 3) необхідністю в постійному й безперервному спостереженні за туристським ринком, яка викликана мінливістю кон'юнктури та ситуативністю процесів, значними коливаннями, що мають суперечливий характер, нерівномірністю процесів та явищ тощо; 4) дослідження туристичного ринку будь-якого рівня та його суб'єктів має здійснюватися в певній послідовності.

Комплексно-системне узагальнення теоретичних засад та запровадження алгоритму розбудови понятійно-категоріального апарату обумовило можливість виокремлення чинних теоретико-методологічних підходів щодо трактування сутності категорії «ринок туристичних послуг», в контексті аналітичного дослідження їх змістовності, в рамках: *системного підходу* - як систему економічних зв'язків, базисом якої є кругообіг капіталу «гроші – товар/послуга – гроші», як складну систему соціально-економічних відносин, як систему дії закону попиту і пропозиції та як систему функціональних компонент тощо; *комунікаційного підходу* - як сукупність економічних відносин та зв'язків, які виникають між суб'єктами ринку з приводу виробництва, розподілу, реалізації та споживання комплексного туристичного продукту та послуг. Встановлено, що менш розповсюдженими щодо трактування сутності категорії «ринок туристичних послуг» є наукові погляди, що визначають збутовий, інституціональний та часово-простірний підходи тощо.

Обґрунтовано базові положення щодо сутності ринку туристичних послуг, які відображені у логічній схемі теоретико-методологічного та організаційно-економічного забезпечення розвитку туристичного ринку: 1) товаром на ринку туристичних послуг виступає туристичний продукт; 2) ринок туристичних послуг - це система відносин між суб'єктами ринку (виробниками туристичних продуктів, платоспроможними споживачами, посередниками); 3) господарським механізмом функціонування виступає система дій економічних важелів постійного врівноваження попиту і пропозиції туристичних продуктів / послуг тощо.

В результаті дослідження теоретико-методологічного та організаційно-економічного забезпечення розвитку ринку туристичних послуг: визначено систему критеріїв, що характеризують структуру туристичного попиту (географічні, соціально-демографічні, психолого-поведінкові); виокремлено розширений перелік специфічних особливостей та ознак пропозиції на ринку туристичних послуг (20 позицій); узагальнено основні чинники, що визначають рівень попиту і пропозиції рекреаційно-туристичних послуг у країні (соціально-економічні, демографічні, соціально-психологічні, ресурсно-екологічні, політичні чинники); визначено функції, через які розкривається економічний зміст ринку туристичних послуг (регулятивна, стимулююча, оптимізаційна, інформаційна, санаційна, доповнено перелік розподільчою, алокаційною та інтеграційною функцією); запропоновано модель-схему дослідження ринку туристичних послуг; здійснено диференціацію негативних проявів та тенденцій розвитку ринку туристичних послуг та визначено 8 типів специфічних ризиків та загроз, що проявляються у нерівномірності розміщення об'єктів туристичної інфраструктури, нерегулярності освоєння природно-рекреаційного потенціалу, диспропорційному економічному, соціальному та інноваційно-інвестиційному розвитку (економічні, інноваційні, кадрові, політико-правові, диспропорційні, інформаційні, екологічні, захисні); встановлено основні сучасні тенденції його поступу (просторова поляризація, глобалізація туризму, інтеграція та інтернаціоналізація туристичних ринків, просторова дифузія, диверсифікація, транснаціоналізаційні процеси, подальша монополізація ринку, сталий

розвиток туризму, високий динамізм, кооперація малих і середніх роздрібних туристичних підприємств, інформатизація світового ринку туристичних послуг, посилення державної підтримки туризму, посилення конкуренції на різних економічних рівнях) тощо.

Обґрунтовано модель взаємодії суб'єктів ринку туристичних послуг, яка базується на динамічно-взаємодіючих етапах процесу руху туристичного продукту, а саме: перетворення природно-рекреаційного ресурсу на туристичну послугу; формування комплексного туристичного продукту; просування й дистрибуція туристичного продукту та його споживання, окреслює характер взаємодії, зв'язки та роль кожного з підприємств: продуцентів, виробників комплексного туристичного продукту та дистриб'юторів готового туристичного продукту в інфраструктурі туристичного ринку.

У третьому розділі «Діагностика стану та тенденцій становлення туристичної сфери Причорноморського регіону в умовах сталого розвитку», проведено ретроспективний аналіз показників стану та тенденцій розвитку туристичної сфери регіону, досліджено особливості формування та динаміки розвитку регіонального ринку туристичних послуг, здійснено фінансово-економічну діагностику процесів формування туристичного ринку.

Головною ознакою туризму є його здатність впливати на розвиток економіку регіону, країни і світу. З огляду на це, Причорноморський регіон України має всі передумови для інтенсивного розвитку в'їзного та виїзного туризму. Маючи вигідне геополітичне положення, Причорномор'я України має безліч переваг у сфері туризму, а саме: володіння туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, культурно-історичними пам'ятками та туристичною індустрією, яка розвивається досить швидкими темпами тощо. Туризм розглядають як одну з провідних галузей в сфері структурної перебудови економіки.

Зміна структури і напрямів розвитку туризму в Україні в цілому, так і регіоні зокрема, на початку XXI століття обумовлена впливом ринкових трансформаційних змін та нестабільністю суспільно-політичної ситуації. Компаративний аналіз туристичних потоків областей Причорноморського регіону у період 2000-2017 рр. (рис. 4.) дозволив виявити як загальні тенденції стану розвитку та зацікавленості потенційних споживачів туристичних послуг у відвідуванні областей, так і загальні тенденції щодо активності туристів-громадян України з виїзду за кордон та обґрунтувати наступні висновки:

- особливості формування та розвитку ринку туристичних послуг Причорноморського регіону визначили його періодизацію, яка обумовлює та відображає наявність основних етапів, зокрема – 2000-2015 рр. - період занепаду туристичної сфери, який характеризується зменшенням загальної кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами на -78,8% до рівня 64,35 тис. осіб; - 2016-2017 рр. – період відродження регіонального туристичного ринку, для якого характерним є активізація туристичних процесів та збільшення загального туристичного потоку на +60,6% до 104,4 тис. туристів на рік;

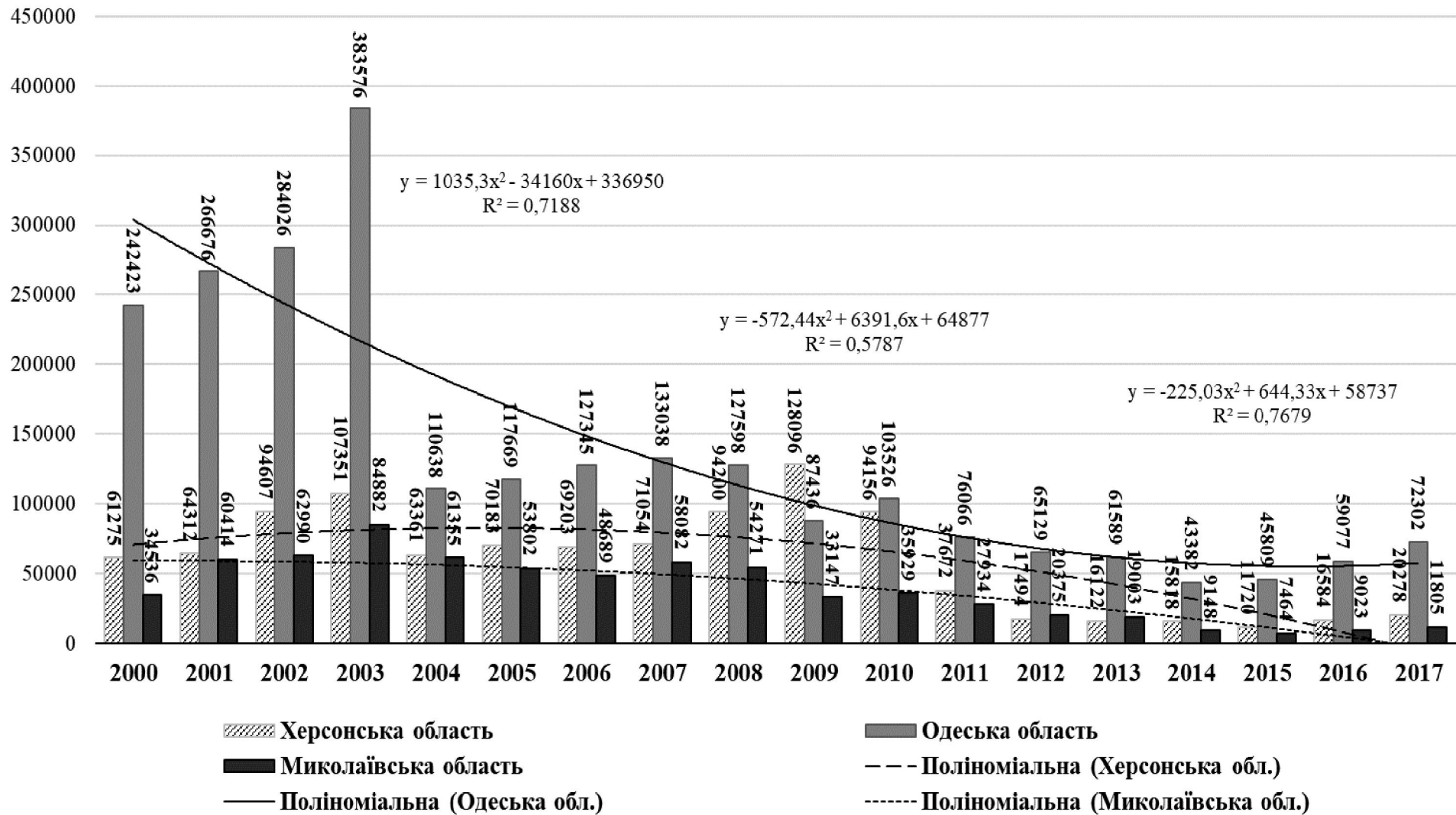

Рис. 4. Динаміка загальної кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами областей Причорноморського регіону за 2000-2017 рр., осіб

- загальний розвиток регіонального туристичного ринку у період 2000-2017 рр. відзначається негативної тенденцією. Так, величина загального туристичного потоку у 2017 р. відмічалася на рівні 104,39 тис. осіб, що поступається на -69,1% показникам 2000 р., а з огляду на показники в'їзного туризму (іноземних туристів) та кількості внутрішніх туристів це скорочення сягає 97,6 та 85,98% відповідно;

- незважаючи на позитивні тренди 2017 р. проти 2013 р. щодо активізації виїздів за кордон туристами-громадянами України на +14,9% до рівня 70,50 тис. осіб та розвитку внутрішнього туризму – на +37,1% до 31,77 тис. туристів, вкрай незадовільною залишається зацікавленість регіональним туристично-рекреаційним комплексом іноземних туристів, яка становить лише 2,11 тис. осіб.

На фоні недостатньої уваги з боку держави до розвитку галузі на зниження інтересу до України іноземних туристів з 2013 р. (-82,7%) (рис. 5.) значно вплинули нестабільність соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в державі.

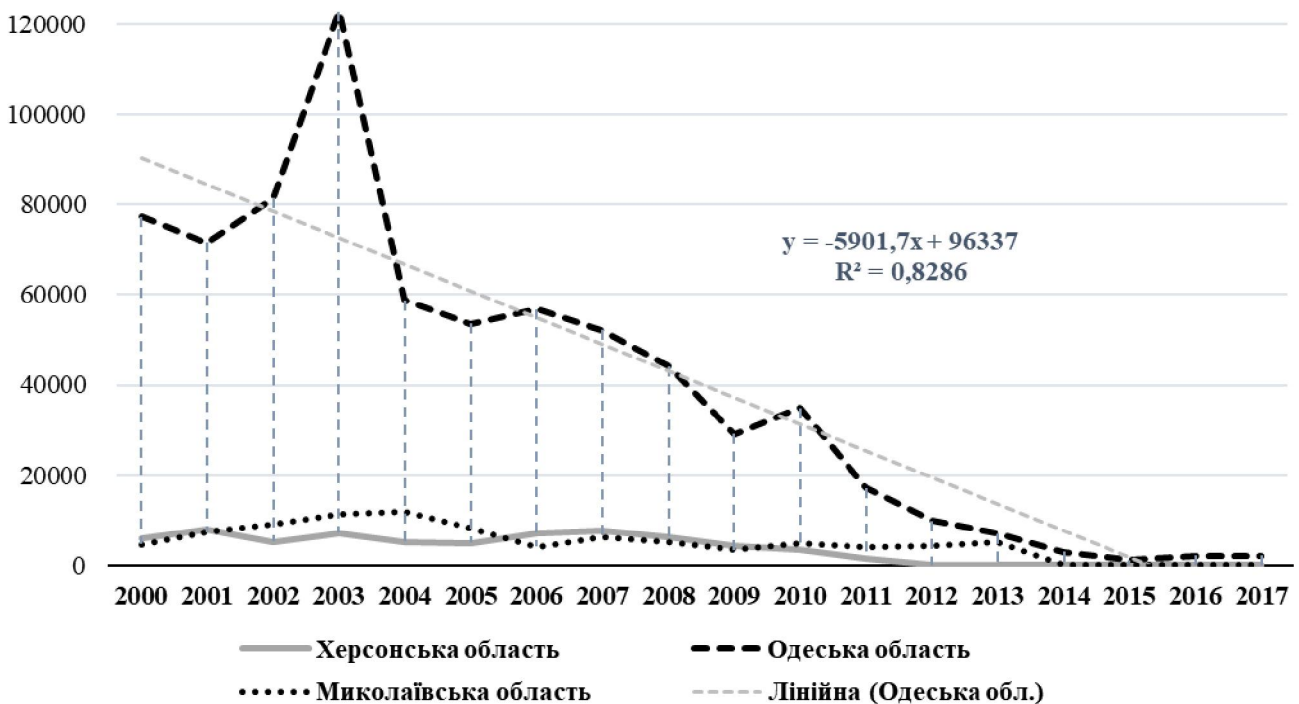

Рис. 5. Динаміка зміни кількості іноземних туристів, обслугованих туроператорами та турагентами областей Причорноморського регіону, осіб

З огляду на характер розвитку в'їзного туризму у період 2000-2017 рр. на особливу увагу заслуговують тренди зміни кількості іноземних туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності в Одеській області, де зниження даного показника до відмітки 2075,3 осіб у 2017 р. проти 2000 р. становило -97,3 в.п. або у 37,3 рази ($y = -5901,7x + 96337$ при $R^2 = 0,8286$), а проти пікового за кількістю іноземних туристів 2003 р. (122,86 тис. осіб) - -98,3 в.п. або ж 59,3 рази відповідно;

Особливістю розвитку регіональної туристичної сфери у період 2000-2017 рр. є збільшення кількості туристів-громадяни України, які виїжджали за

кордон у 2,6 рази до 70,50 тис. осіб, а проти кризового 2013 р. – на +14,9%. Проте девальвація гривні та інфляція, падіння життєвого рівня зумовили зменшення їх кількості у 2014-2015 рр. у 1,4-1,5 рази. Так, на період 2017 року співвідношення категорій туристів, обслугованих туроператорами та турагентами Причорноморського регіону саме в розрізі зазначеної категорії становило 68,0%.

Динаміка загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності Причорноморського регіону з 2011 по 2017 рр., у якій враховані юридичні особи та фізичні особи-підприємці відзначається загальним зниженням її основних показників на рівні -8,2 в.п. Аналіз кількісної динаміки суб'єктів туристичної діяльності у визначений період в розрізі її основних учасників вказує на: 1) негативну тенденцію у період 2011-2017 рр. до припинення своєї діяльності значної кількості суб'єктів туристичної діяльності Миколаївської (-26,7%) та Херсонської (-18,3%) областей, середня кількість яких за 2015-2017 рр. спостерігалася на рівні 64,0 одиниці для вказаних областей. При тому, що аналогічний показник для Одещини становив 259 од. з приростом до 2017 р. у +1,1%; 2) суттєве зменшення кількості туроператорів в регіоні у період 2011-2017 рр. на -80,4% до середньої їх кількості (за 2015-2017 рр.) у 31 одиницю. При цьому має місце заміщення іншими суб'єктами туристичної пропозиції, що виражається у зростанні представництва турагентів на туристичному ринку на +19,9% до кількості 337 од. на період 2017 р. та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність – на +52,9% до 32 од. відповідно.

Оцінка даних щодо зміни обсягів реалізованих туристичних путівок, їхньої структури, динаміки, суб'єктами туристичної діяльності Причорноморського регіону у період 2011-2017 рр., що має значущість для прийняття ефективних управлінських рішень, визначила:

- позитивну загальнодержавну тенденцію до зростання (на +28,2%) обсягів продажу туристичних путівок для суб'єктів туристичної діяльності регіону характерним є зниження загальної кількості реалізації на -17,5% до 75,8 тис. одиниць для 2017 р. Аналогічними негативними тенденціями розвитку вирізняються більшість напрямків реалізації, зокрема продаж туристичних путівок іншим організаціям (-97,2% проти 2011 р.), продаж громадянам України для подорожі в межах країни (-8,2%) до рівня 26,9 тис. од. та продаж іноземцям для подорожі у межах України (-88,6%) до межі у 1,7 тис. од. відповідно;

- значне зростання споживчого попиту громадян України, що виразився у зростанні обсягів продажу туристичних путівок для подорожей за кордоном на +35,2% до показника у 39,0 тис. путівок, що у 2,1 рази поступається тенденціям в цілому по країні, при питомій вазі регіону в державному обсязі - 5,0%.

Загальний дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів) суб'єктів туристичної діяльності Причорноморського регіону в період 2011-2017 рр. зріс у 2,2 рази до рівня у 382,3 млн. грн., а середнє його значення за 2015-2017 рр. склало 351,2 млн. грн.

Незважаючи на позитивну динаміку зростання доходності туристичної сфери у досліджуваній період як в цілому по регіону, так і в розрізі Одеської та

Херсонської областей у 1,7 та 4,2 рази проти 2011 р. до показників 199,7 та 144,1 млн. грн. Миколаївська область вирізнялася негативною динамікою зниження доходності від туризму на рівні -73,5% до межі 9,3 млн. грн. (або до питомої ваги у 2,1%).

Поряд із позитивною динамікою щодо зростання доходу від надання туристичних послуг суб'єктами туристичної діяльності регіону має місце і зростання операційних витрат на здійснення туристичної діяльності на +7,1% (+26% проти 2013 р.) до величини 141,6 млн. грн. Середнє значення операційних витрат за 2015-2017 рр. становило 124,5 млн. грн., або ж 35,4% від обсягу загального доходу в туризмі. При цьому варто зауважити, що поряд із максимальним забезпеченням доходності суб'єктами Одеської обл. у досліджуваній період вони мали і найбільші за обсягом операційні витрати на рівні 128,8 млн. грн. при їхньому зростанні у +45% проти 2013 р. та на +57% проти 2011 р. тощо.

У четвертому розділі «Імперативи активізації інноваційних процесів розвитку туристичної сфери регіону» проведено діагностику інституційно-правового забезпечення інноваційного розвитку туристичної діяльності регіону, проведено моніторинг регіональних особливостей та проблем розвитку інноваційних процесів розбудови туристичної індустрії, обґрунтовано стратегічні пріоритети активізації інноваційної діяльності суб'єктів туристичного ринку, запропоновано організаційно-економічні механізми удосконалення маркетингової діяльності, як інструментарію розвитку туристичної сфери регіону.

Обґрунтовано, що запровадження системного та комплексного підходу щодо подолання регіональних проблем розвитку туризму та курортів, ефективної реалізації наявного туристично-рекреаційного потенціалу, модернізації туристичної та курортної інфраструктури, виробництва конкурентоспроможного національного туристичного продукту та сервісного обслуговування, якісного задоволення споживчого попиту іноземного подорожувальника з метою ефективної реалізації моделі інноваційного поступу туристичної сфери та курортів, як високорентабельної, інтегрованої до міжнародного туристичного ринку галузі, має стати вагомим рушієм сталого соціально-економічного розвитку регіону тощо.

В результаті компаративного аналізу стану та тенденцій розвитку вітчизняного туризму визначено основні загрози активізації інноваційного поступу туристичної сфери регіону: 1) розвиток інформаційного і рекламного забезпечення туристичного бізнесу не відповідає світовим стандартам; 2) нестача точної рекламної інформації про можливості реалізації туристично-рекреаційного потенціалу регіону, зокрема в європейських країнах, як для потенційних споживачів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму (туристичних карт, рекламної продукції, туристичної бази даних, вказівників); 3) високий рівень зносу основних засобів, невисокі темпи будівництва нових і реконструкції функціонуючих підприємств різних типів і розмірів із сучасним оснащенням, орієнтованих на різні категорії споживачів тощо; 4) низький рівень розвитку муніципальної інфраструктури туристично-

рекреаційних територій (відсутність водопостачання та водовідведення, незадовільний стан дорожніх магістралей та автошляхів, відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів тощо); 5) недостатність або ж низька ефективність поінформованості про стан безпеки на неокупованих територіях для потенційного подорожувальника; 6) санітарно-екологічна ситуація в багатьох туристично-рекреаційних центрах досить напружена і потребує для свого покращання додаткових інвестицій; 7) відсутність сучасної методології статистичного спостереження у галузі туризму та готельно-ресторанного господарства; 8) відсутність ідентифікації регіонального продукту на національному і міжнародному туристичному ринках; 9) недостатня ємність платоспроможного внутрішнього попиту; 10) неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості тощо.

Дослідження тенденцій зниження ефективності розвитку туризму, погіршення показників туристичної діяльності в регіонах України дозволили виділити ряд основних проблем інноваційного розвитку туристичної сфери Причорноморського регіону в умовах сталого розвитку:

1) відсутність дієвих механізмів економічного регулювання господарських відносин, економічних важелів і стимулів розвитку туристично-рекреаційної сфери, сприятливого інвестиційного клімату;

2) недосконалість нормативно-правового (стимулюючого податкового законодавства) та інституціонального забезпечення державної/регіональної туристичної політики, нерозвиненість організаційно-економічних механізмів її реалізації;

3) недостатній асортимент та низька якість туристичного продукту (туристичних послуг) на туристичному ринку, низький рівень обслуговування туристів;

4) низький рівень соціальної інфраструктури загального призначення (транспортна інфраструктура, зв'язок, водозабезпечення, каналізація, громадське харчування, побутові послуги тощо) та розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури, незадовільний стан пам'яток історико-культурної спадщини;

5) недосконалість системи державного управління туризмом і діяльністю курортів недостатність фінансової, методичної, організаційної, інформаційної та іншої державної підтримки регіональних суб'єктів туристичної діяльності;

6) низька якість сервісу та невідповідність міжнародним стандартам матеріально-технічної бази засобів колективного розміщення;

7) незадовільна інвестиційна й інноваційна активність туристичних суб'єктів (через дефіцит власних оборотних коштів) та відсутність ефективного організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури;

8) наявність глибоких протиріч між державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування та групами впливу щодо пріоритетності векторів регіонального розвитку, стані якісних і кількісних характеристик інфраструктури туризму і рекреації;

9) відчутний дефіцит висококваліфікованих кадрів для туристично-

рекреаційної індустрії;

10) суспільно-політична та соціально-економічна нестабільність в країні, низька екологічна безпека тощо.

В результаті дослідження сформовані концептуальні підходи до розробки Стратегії розвитку туризму і курортів Причорноморського регіону України на період до 2026 року. На основі діагностування стартових умов регіонального розвитку шляхом проведення SWOT та PEST-аналізу виявлені конкурентні переваги та обмеження перспективного розвитку рекреаційно-курортного і туристичного комплексу регіону, визначено стратегічні пріоритети: формування туристичних дестинацій зі сталим розвитком громад, де соціально-економічний розвиток значною мірою забезпечуватиметься інноваційним розвитком туризму; підвищення якості та конкурентоспроможності туристичного продукту; створення рекреаційно-туристичної інфраструктури на історико-культурних та природно-рекреаційних територіях і об'єктах регіону; здійснення ефективної іміджевої та маркетингової політики, спрямованої на популяризацію рекреаційно-туристичної сфери регіону; розширення міжнародної та міжрегіональної співпраці у сфері туризму, зокрема на засадах реалізації механізмів транскордонного співробітництва та державно-приватного партнерства; формування інтегрованої інформаційної системи у сфері рекреаційно-туристичних послуг; впровадження інвестиційних проектів з відновлення і зміцнення існуючої матеріально-технічної бази туризму через розвиток ефективної інноваційної діяльності; проведення комплексу організаційних заходів щодо оголошення рекреаційних територій Чорноморського узбережжя курортами з наданням відповідного статусу; стандартизація, управління якістю та удосконалення асортименту національного туристичного продукту/послуг; диверсифікація раціонального використання туристично-рекреаційного потенціалу та об'єктів історико-культурної спадщини; оптимізація кадрового забезпечення тощо.

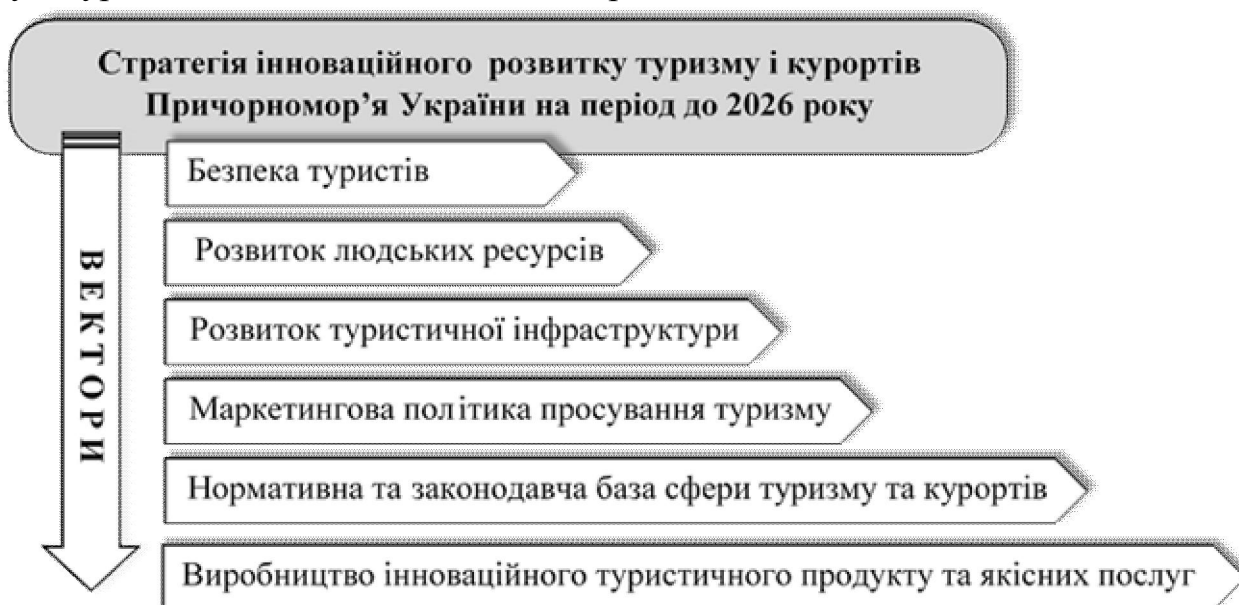

Рис. 6. Основні вектори реалізації Стратегії інноваційного розвитку туризму і курортів Причорноморського регіону України на період до 2026 року

Запропонована Стратегія інноваційного розвитку туризму і курортів (СІРТК) Причорноморського регіону до 2026 року відповідає основним положенням прийнятої до впровадження Стратегії розвитку туризму і курортів України та обумовлює комплексні засади щодо формування та системної державної політики через поєднання галузевої (міжгалузева інтеграція туристично-рекреаційних суб'єктів, координування та системний розвиток складових індустрії туризму), просторової (міжрегіональна кооперація, забезпечення рівномірного та збалансованого розвитку туристично-рекреаційних територій) та секторальної (розробка механізму стратегічного управління розвитком конкурентних видів туризму та рекреації) компонент та векторів реалізації тощо (рис. 6).

Реалізація СІРТК передбачає на період її завершення досягнення базових показників-індикаторів, що, зокрема свідчатимуть в межах Причорноморського регіону про: зростання витрат туристів в процесі подорожування та відпочинку - до 10 млрд. грн.; збільшення обсягу капітальних інвестицій у сферу туризму та курортів регіону до 1,3 млрд. грн.; створення регіональної туристично-рекреаційної організації, як єдиного інституту централізованого управління; створення єдиної інформаційно-аналітичної бази даних розвитку туризму та курортів, яка включає інформацію про всі туристичні та рекреаційні ресурси регіону (країни); заснування близько 2 туристичних представництв за кордоном тощо. При цьому вже на період 2020 року планується збільшення в'їзного туристичного потоку до Причорноморського регіону України до 6,5 млн. осіб, зростання внеску сфери туризму у ВВП регіону до 12% та доведення рівню зайнятості населення у сфері туризму до 200 тис. осіб, тобто коли кожне 11 робоче місце припадатиме на сферу туризму.

Визначальним у Стратегії розвитку туризму і курортів Причорноморського регіону України на період до 2026 року є забезпечення:

- у *економічній сфері* - зростання зайнятості і доходів працюючих громадян, збільшенню надходжень до різних рівнів регіонального бюджету, розвитку малого і середнього бізнесу, поширенню ділової активності у інших галузях (транспорт і зв'язок, будівництво, торгівля, виробництво та ін.);

- у *соціальной сфері* - виховання патріотизму, культурного і духовного збагачення громадян, формуванню позитивного іміджу Причорномор'я України як території із багатим і різноманітним природно-ресурсним потенціалом, визначними культурними та історичними пам'ятками, доброзичливим і гостинним народом;

- у *охороні здоров'я населення* - формування здорового способу життя, профілактиці захворювань та оздоровлення дітей і дорослих засобами різних видів туризму та санаторно-курортного лікування;

- у *охороні навколишнього природного середовища* - раціональне використання природних рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних екосистем до відтворення та розвитку, забезпечення екологічної рівноваги;

- у *культурній сфері* - збереження історико-культурної спадщини тощо.

Визначено основні завдання маркетингу в управлінні інноваційним

розвитком туристичної сфери регіону: 1) дослідження ринку туристичних послуг, активності і пропозицій вітчизняних та зарубіжних партнерів; 2) вивчення і прогнозування попиту на туристичні продукти/послуги; 3) вивчення структури і напрямів туристичних потоків, їх прогнозування; 4) внесення відповідних ініціатив органам управління по забезпеченню балансу між туристичним попитом і пропозицією; 5) формування позитивного іміджу туристичних ресурсів регіону та активний брендинг території у ЗМІ; 6) постійне визначення існуючих і потенційних туристичних переваг, розроблення на їх основі напрямків диференціації та представлення туристичного регіону; 7) визначення перспективної маркетингової концепції інноваційного розвитку туристичної сфери регіону тощо.

Рис. 7. Маркетинговий механізм інноваційного розвитку туристичної сфери регіону

Розроблено маркетинговий механізм інноваційного розвитку туристичної сфери регіону, як базовий елемент управління інноваційністю туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку, за допомогою якого забезпечується досягнення цілей і вирішення поставлених завдань стратегії інноваційного розвитку туризму та курортів (рис.7).

В основі маркетингового механізму лежить розробка перспективної маркетингової концепції інноваційного розвитку туристичної сфери регіону, що

формується в залежності від пріоритетів регіональної політики туристичного та інноваційного розвитку. У свою чергу, перспективна маркетингова концепція спрямована на створення та забезпечення ефективного функціонування маркетингового інструментарію, результатом якого стане інноваційний туристичний продукт та ефективний розвиток туристичної сфери регіону.

У п'ятому розділі «Інноваційна парадигма сталого розвитку туристичної сфери регіону» обґрунтовано стратегічно-концептуальні засади активізації інноваційного розвитку туристичної сфери, як важливої компоненти регіональної економіки, визначено основні пріоритети імплементації інноваційних принципів підвищення конкурентоспроможності туристичних послуг Причорноморського регіону, запропоновано організаційно-економічні механізми державного регулювання сталого розвитку регіональної туристичної сфери, розроблено концептуальні засади формування стратегічної моделі сталого інноваційного розвитку туристичної сфери регіону в контексті євроінтеграційних процесів.

Рис. 8. Структура показників інтегрального індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму

З метою оцінки конкурентоспроможності українського туризму за даними Всесвітнього економічного форуму (Рейтинг країн світу за Індексом

конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму 2017 року - The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017), за тісної співпраці із цілим рядом провідних міжнародних організацій (Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO), Всесвітньою Радою з подорожей і туризму (WTTC), Міжнародною асоціацією повітряного транспорту (IATA), Міжнародним союзом охорони природи (IUCN)) визначено, що індекс конкурентоспроможності країн у сфері подорожей та туризму формується на підставі ряду показників, які згруповано у 14 складових і об'єднано у 4 субіндекси, що характеризують сприятливість середовища в країні для розвитку туризму, державну політику, інфраструктуру та наявні природні, культурні ресурси (рис. 8).

Для вироблення оптимальної політики управління конкурентоспроможністю ринку туристичних послуг (РРТП) необхідне дослідження категорії «конкурентоспроможність» з урахуванням особливостей формування цього ринку, складу його учасників та факторів конкуренції. При цьому слід враховувати: 1) конкурентоспроможність сукупності окремих суб'єктів ринку формує загальну конкурентоспроможність РРТП, і навпаки, висока конкурентоспроможність регіонального ринку впливає на зростання конкурентоспроможності окремих суб'єктів; 2) не лише досягнуті конкурентні позиції, але й потенційні можливості суб'єкта(ів) зберегти/наростити конкурентоспроможність у перспективі, на основі прогнозованої оцінки умов зовнішнього середовища, зокрема зміни конкурентних співвідношень та параметрів попиту тощо. Визначено, що конкурентоспроможність регіонального ринку туристичних послуг (РРТП) формується у процесі інтеграції параметрів конкурентоспроможності представлених на ньому продуктів та послуг, туристичних підприємств, туристичних ресурсів регіону, та визначається властивим для ринку рівнем конкуренції між ними, а ознаками конкурентоспроможного РРТП є розвинута конкуренція між туристичними підприємствами, зростаюча тенденція в'їзних потоків внутрішніх та іноземних туристів, усталене функціонування на території туристичного кластера, позитивна динаміка показників соціальної та бюджетної ефективності туристичної галузі тощо.

Упорядкування законодавчої та нормативно-правової бази, яка регулює розвиток туристичної індустрії, дає змогу сформулювати послідовну державну туристичну політику, яка включає комплекс завдань, зокрема: розробка та реалізація цільової стратегії та програми розвитку туризму; покращення використання природних та історико-культурних ресурсів; організацію міжнародних ярмарок, виставок, фестивалів; формування кадрового та науково-методичного забезпечення туристичної сфери; удосконалення рекламно-інформаційної діяльності для підвищення іміджу країни/регіону на міжнародному рівні; стимулювання інноваційного розвитку та залучення інвестицій у галузь туризму; розвиток інфраструктури туризму та суміжних галузей; розширення міжнародної співпраці у сфері туризму; запровадження ліцензування, сертифікації та стандартизації туристичних послуг на рівні регіону; запровадження статистичного обліку та звітності суб'єктів туристичного ринку; спрощення митного, валютного та податкового

регулювання туристичних поїздок тощо

У результаті дослідження встановлено, що реалізацією інноваційної моделі розвитку туристичної сфери регіону з метою переходу на нову доктрину соціально-економічних стандартів регіонального зростання має стати впровадження системи єдиного координуючого центру розвитку туризму, рекреації та курортів на основі створення *Центру інноваційного розвитку туристичної сфери та курортів Причорноморського регіону*, діяльність якого базується на механізмі своєчасного діагностування регіональних проблем та нагальних питань туристично-рекреаційного розвитку та розробкою практичних рекомендацій щодо їх вирішення. Запропоновано 3-рівневу організаційну структуру центру, головними елементами якої є сектори: інвестицій, інновацій, PR-діяльності, кредитного супроводу, зарубіжного досвіду, регіонального консалтингу, наукової підтримки, аналітичний та сектор взаємодії з регіональною торгово-промисловою палатою. З метою проведення активізації та комплексної мобілізації ресурсного потенціалу регіону з використанням новітніх методів управління туристичної діяльності визначено стратегічні пріоритети, обґрунтовано першочергові завдання, принципи, вимоги до кадрового забезпечення.

Обґрунтовано, що окремим напрямком діяльності центру повинна стати взаємодія з Регіональними торгово-промисловими палатами Миколаївської, Одеської та Херсонської областей та використання вже набутого ними досвіду у сприянні сталому розвитку народного господарства та національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової, торговельної та сервісної інфраструктури. Поряд з цим, ефективна координація діяльності всіх складових регіональної соціально-економічної просторової системи передбачає швидке усунення проблемних факторів розвитку туризму індустрії Причорномор'я: незадовільного розвитку туристичної інфраструктури; низького рівня інвестиційно-інноваційної активності; відсутності загальної регіональної програми інноваційної моделі розвитку туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку; браку власних коштів туристичних суб'єктів для здійснення інвестицій та запровадження інновацій; обмеженості доступу до глобальної системи інформаційного простору туристичних інвестиційно-інноваційних ресурсів тощо.

Визначено, що розумна («смайт»)-спеціалізація створює можливості туристичної сфери регіону продукувати унікальні характеристики, активи, нові види туристичної діяльності країни/регіону шляхом виявлення пріоритетів локальної концентрації та агломерації ресурсів. В той же час, розумна спеціалізація передбачає: чітке розуміння обмеженості туристично-рекреаційних ресурсів та можливостей їх найефективнішого застосування; забезпечення інноваційної моделі функціонування господарюючих суб'єктів регіону; тісну взаємодію в межах кластеру «туристична індустрія-наука-громада»; відкритість та гнучкість до адаптивних змін і тощо.

Розумна («смайт»)-спеціалізація, як концепція вдосконалення існуючих методів стимулювання регіонального розвитку шляхом посилення конкуренції та інноваційного підприємництва, вимагає співпраці туристичних суб'єктів,

підприємств інших галузей, установ, консалтингових центрів, університетів та місцевих органів влади з метою виявлення найперспективніших галузей спеціалізацій, а також слабких сторін і перешкод на шляху впровадження інновацій у регіонах тощо.

Встановлено, що інноваційність туристичної сфери Причорноморського регіону в умовах сталого розвитку обумовлюється узгодженням стратегічних пріоритетів регіонального розвитку та створенням умов щодо їх реалізації, при цьому економічні цілі є похідними від соціальних та екологічних, а засобом забезпечення сталого розвитку в цілому виступає ефективна інвестиційно-інноваційна діяльність регіональних суб'єктів туристичного ринку (рис. 9).

Визначення векторів реалізації розумної («смайт») спеціалізації здійснюється узгодженням експертних оцінок фахівців, що представляють науку, освіту, бізнес, промисловість та громадськість на регіональному рівні.

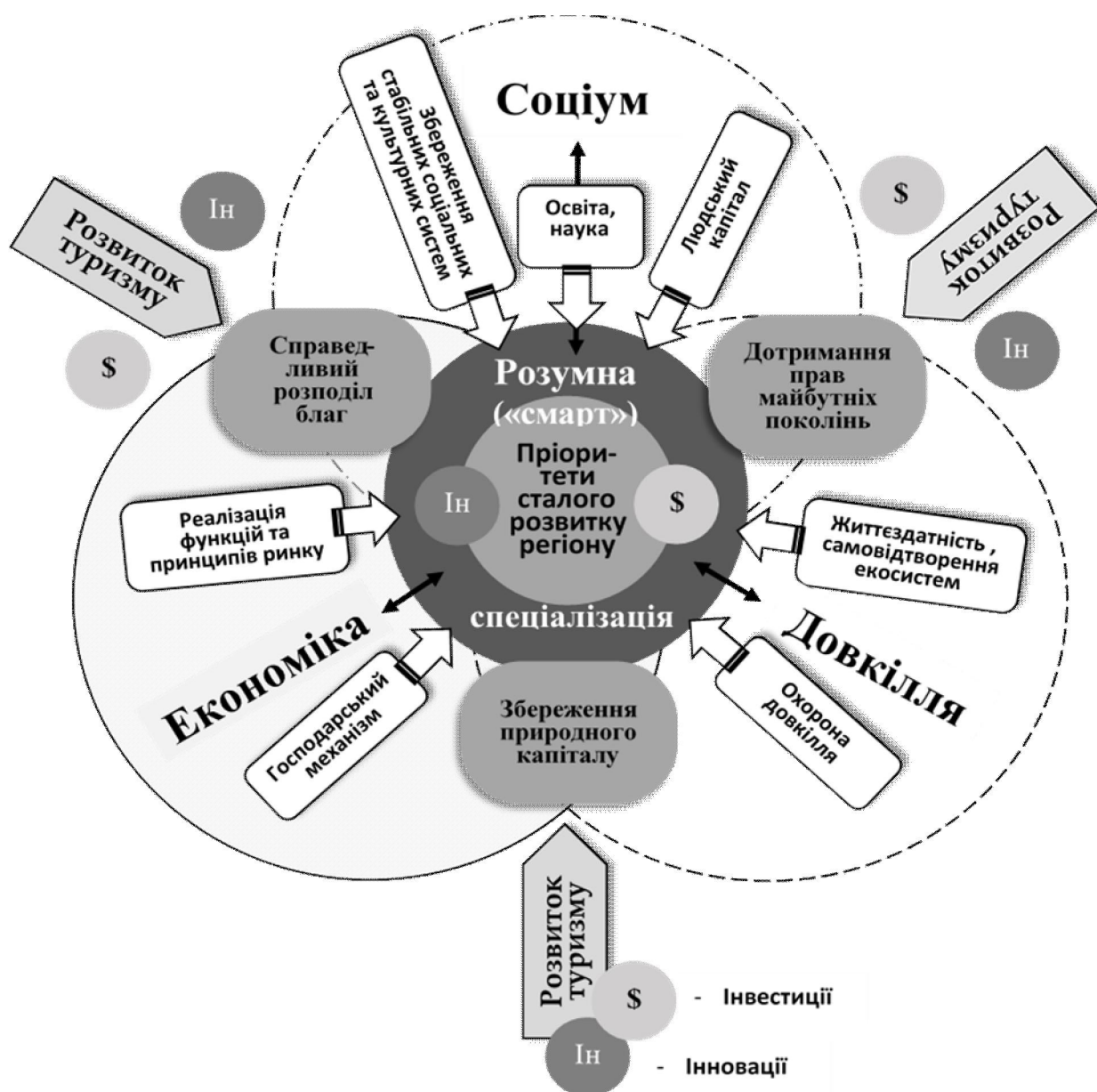

Рис. 9. Концепція Стратегічної моделі інноваційності туристичної сфери Причорноморського регіону в умовах сталого розвитку

В рамках пошуку форм і методів модернізації економіки та прискорення інноваційного розвитку туристичних регіонів України в умовах децентралізації управління доцільно запроваджувати досвід європейських країн щодо розробки регіональних стратегій розумної («сма́рт»)-спеціалізації, досліджувати інституціональні аспекти впровадження цього підходу в стратегічному управлінні регіональним розвитком, що може стати передумовою довготривалого загальнонаціонального соціально-економічного зростання.

В результаті проведених досліджень визначено:

Регіональні пріоритети сталого розвитку туристичної сфери (дестинації):

- збалансоване інклюзивне економічне зростання на основі інноваційного розвитку туристичної сфери, як важливої компоненти конкурентоспроможної соціально-орієнтованої економіки, через розвиток наукоємних високотехнологічних виробництв, ресурсо- та енергозберігаючих технологій;

- забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку туристичної індустрії на засадах розумної спеціалізації, що обумовлює створення умов для прогресивного розвитку інвестиційного та інноваційного потенціалу регіону, ефективної реалізації виробничого, ресурсного, транзитного та нарощування експортного потенціалу;

Вектори державного регулювання процесів сталого розвитку регіону:

- підвищення соціально-економічного потенціалу регіону, як базису ефективного розвитку розумної («сма́рт») спеціалізації та пріоритетних галузей і виробництв регіону;

- підтримка споживчого попиту та нарощування конкурентоздатності туристичного продукту та продукції інших галузей розумної («сма́рт») спеціалізації регіону, як на внутрішньому (інших регіонах), так і на світових ринках;

- активізація структурних регіональних перетворень в економіці, де базисом сучасного регіонального адміністрування виступають інноваційні підходи до управління з метою послідовного зниження частки товарного виробництва і відповідним зростанням питомої ваги сфери послуг;

Завдання розвитку туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку (перехідний період):

- запровадження ефективних механізмів реалізації політики інноваційного поступу туристичної сфери (дестинації) в умовах сталого розвитку регіону через зростання рівня і якості життя людини, створення системи відповідного моніторингу;

- забезпечення інтеграції (синергії) між туристичною індустрією, наукою та громадськістю у регіоні з метою задоволення потреб національної економіки у інноваційній та високотехнологічній продукції з високою доданою вартістю;

- забезпечення інтенсивного розвитку туризму, як пріоритетної галузі розумної («сма́рт») спеціалізації регіону, в якій виробляють конкурентний інноваційний туристичний продукт та здійснюють надання сервісних послуг з високою доданою вартістю тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі теоретичного узагальнення обґрунтовано методологічні та методичні засади і розроблено практичні рекомендації щодо вирішення важливої наукової і практичної проблеми з формування інноваційності туристичної сфери Причорноморського регіону в умовах сталого розвитку, як стратегічної основи соціально-економічного розвитку регіонів України. За результатами дослідження зроблено висновки теоретичного, методологічного і науково-прикладного характеру:

1. З огляду на положення системного підходу, для визначення та структуризації регіональних підсистем, основними функціями яких є задоволення потреб туристів та гарантування безпеки туризму розвинуто трактування поняття «*туристична сфера*» (ТСф) - як міжгалузевого господарського комплексу регіону/країни, який спеціалізується на виробництві та реалізації якісного туристичного продукту/послуги суб'єктами туристичної діяльності, здатного задовольняти специфічний попит туристів, через систему взаємодії антропогенних рекреаційних потреб та рекреаційних можливостей історико-культурного та природно-економічного потенціалу території, виступає мультиплікатором зростання макро- та мезопоказників сталого розвитку регіональної/національної економіки (тобто є проявом синергічного розвитку економічної, соціальної та екологічної складових концепції) в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів.

2. Поняття «інноваційність» є відносно новим для української економічної науки. В результаті критичного аналізу наявних методологічних підходів щодо трактування сутності поняття «*інноваційність туристичної сфери*» її визначено - як якісну компоненту інноваційної діяльності, яка обумовлює наявність чи прояв нового явища, процесу, продукції, послуги, технології, здатність та вміння туристичних суб'єктів, з одного боку, швидко та ефективно впроваджувати інновації у сферу туризму, управляти його інноваційними процесами, а з іншого – структурно та функціонально трансформуватися (модернізуватися) адекватно наявним або прогнозним викликам в процесі свого стратегічного розвитку, зокрема на засадах сталого розвитку.

3. В процесі дослідження та критичного аналізу стану та тенденцій розвитку сфери туризму виявлено певні недоліки та невідповідності чинної системи статичного обліку результатів туристичної діяльності в Україні та зарубіжних суб'єктів туризму, які не дозволяють проводити порівняльний аналіз із економічними показниками туристської галузі європейських держав, спричиняють недосконалість економічного аналізу й прогнозування тенденцій розвитку туристичної галузі регіону/країни. Такими визначено: 1) розбіжності в українській та зарубіжній статистиці обліку показників попиту і пропозиції туристичних послуг (дані щодо структури попиту); 2) умовність оцінки використання різних видів транспорту для обслуговування туристів; 3) відсутність єдиної державної інформаційної системи (бази даних) про туристичні ресурси (інформація про їх стан, кількість, детальний опис кожного

об'єкту тощо); 4) відсутність розділу «Туризм» у національному класифікаторі видів економічної діяльності не дає можливості визначити реальний внесок туристичної сфери у економічне зростання нашої країни; 5) неспроможність дослідження (оцінки) стану та динаміки розвитку туризму, його соціально-економічної ефективності за рівнями функціонування; 6) невідповідність вітчизняної та Міжнародної класифікації видів туристської діяльності (СІКТА), щодо переліку характерних туристських послуг тощо.

4. В результаті проведеного аналізу динаміки та сучасних тенденцій розвитку туристичної індустрії, встановлено, що туристична сфера Причорноморського регіону України, маючи вагомий туристично-рекреаційний потенціал, формувалася без врахування регіональних конкурентних переваг і за відсутності стратегічно виваженого, комплексного державного регулювання туристично-рекреаційної галузі регіону. За умов невідповідності нормативно-правового та інституціонального забезпечення державної/регіональної туристичної політики реальним потребам та світовим стандартам, нерозвиненості організаційно-економічних механізмів її реалізації, недостатнього асортименту та низької якості туристичного продукту (туристичних послуг), низького рівню розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури та незадовільного стану пам'яток історико-культурної спадщини стали можливими процеси, що обумовили розвиток виїзного туризму, наявність глибоких протиріч між державним та регіональним управлінням щодо пріоритетності векторів територіального розвитку, стану якісних і кількісних характеристик інфраструктури туризму і рекреації.

5. Результати аналізу стратегічних цілей та операційних завдань сталого розвитку, в основі якого лежить захист національних інтересів та виконання міжнародних зобов'язань, децентралізація та реалізація регіональної політики, що гармонійно поєднує регіональні інтереси з державними дозволили сформулювати основну мету Стратегії розвитку туризму і курортів Причорноморського регіону, яка передбачає створення відповідного нормативно-правового, організаційно-економічного, соціально-інституційного базису для забезпечення сталого розвитку туристичної сфери та курортів, перетворення її у високорентабельну, інтегровану у світовий ринок галузь, що зможе стати вагомим чинником прискорення економічного зростання, підтримки зайнятості, структурної модернізації економіки, наповнення бюджетів всіх рівнів. Доведено, що досягнення поставлених цілей не можливе без розробки та впровадження регіонального програмно-цільового механізму управління туристичною сферою, розбудови новітньої інноваційної туристично-рекреаційної інфраструктури з ефективною інформаційно-технологічною та логістичною підсистемами, що забезпечуватимуть реалізацію визначених стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку туристичної індустрії на основі комплексу методів, важелів, стимулів, інструментів та ресурсів, призначених для реалізації затверджених стратегічних і операційних завдань щодо стимулювання створення системних та комплексних передумов для інноваційного розвитку туризму та курортів регіону, як одного з пріоритетних напрямків прискорення економічного зростання країни.

6. Сформовані концептуальні підходи до розробки Стратегії інноваційного розвитку туризму і курортів Причорноморського регіону України на період до 2026 року. На основі діагностування стартових умов регіонального розвитку завдяки проведеному SWOT та PEST-аналізу виявлені конкурентні переваги та обмеження перспективного розвитку туристичної сфери регіону. Визначено пріоритетні напрямки Стратегії розвитку туризму і курортів: формування туристичних дестинацій зі сталим розвитком громад, де соціально-економічний розвиток значною мірою забезпечуватиметься інноваційним розвитком туризму; підвищення якості та конкурентоспроможності туристичного продукту; створення рекреаційно-туристичної інфраструктури на історико-культурних та природно-рекреаційних територіях і об'єктах регіону; здійснення ефективної іміджевої та маркетингової політики, спрямованої на популяризацію рекреаційно-туристичної сфери регіону; розширення міжнародної та міжрегіональної співпраці у сфері туризму, зокрема на засадах реалізації механізмів транскордонного співробітництва та державно-приватного партнерства; формування інтегрованої інформаційної системи у сфері рекреаційно-туристичних послуг; впровадження інвестиційних проектів з відновлення і зміцнення існуючої матеріально-технічної бази туризму через розвиток ефективної інноваційної діяльності; проведення комплексу організаційних заходів щодо оголошення рекреаційних територій Чорноморського узбережжя курортами з наданням відповідного статусу; систематизація і стандартизація якості та розширення асортименту туристичного продукту/послуг; підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини; поліпшення кадрового забезпечення тощо.

7. Визначено, що загальний рівень розвиненості маркетингу туристичних послуг на регіональному туристичному ринку є досить низьким, характеризується частковим використанням його інструментів і залежить від величини туристичного підприємства, досвіду, фінансових ресурсів та інших факторів. Сформовано комплекс типових недоліків внутрішнього маркетингу підприємств, що негативно позначаються на ефективності маркетингового менеджменту, основними з яких є: нераціональність функціонального розподілу обов'язків між підрозділами, що зумовлює не ефективне використання персоналу і його робочого часу; використання при роботі з клієнтами лише окремих, розрізнених інструментів маркетингу; низький рівень усвідомлення вітчизняними туристичними суб'єктами значення маркетингового інструментарію діяльності на туристичному ринку та необхідності значних капіталовкладень у ефективну його реалізацію.

8. Розроблено маркетинговий механізм, як базовий елемент управління інноваційністю туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку, за допомогою якого забезпечується досягнення цілей і вирішення поставлених завдань стратегії інноваційного розвитку туризму та курортів. В основі маркетингового механізму лежить розробка перспективної маркетингової концепції інноваційного розвитку туристичної сфери регіону, що формується в залежності від пріоритетів регіональної політики туристичного та

інноваційного розвитку. У свою чергу, перспективна маркетингова концепція спрямована на створення та забезпечення ефективного функціонування маркетингового інструментарію, результатом якого стане інноваційний туристичний продукт та ефективний розвиток туристичної сфери регіону. Обґрунтовано принципи, що виступають основою реалізації маркетингового механізму управління інноваційним розвитком туристичної сфери регіону: науковості, системності, відповідності інновації потребам споживача, позитивності результатів, іманентності інвестиційним процесам, відповідності інноваційної діяльності та її результатів (нововведень) рівню розвитку суспільства, зв'язності та принцип безпеки.

9. Критичний аналіз розвитку туристичної діяльності в регіоні дозволив обґрунтувати, що конкурентоспроможність регіональної туристичної сфери – це його потенційна спроможність у певний період часу задовольняти потреби споживачів на вищому порівняно з іншими територіальними ринками рівні, наслідком чого є нарощення територіальною структурою обсягів реалізації туристичного продукту та послуг. Визначено, що конкурентоспроможність регіонального ринку туристичних послуг (РРТП) формується у процесі інтеграції параметрів конкурентоспроможності представлених на ньому продуктів та послуг, туристичних підприємств, туристичних ресурсів регіону, та визначається властивим для ринку рівнем конкуренції між ними, а ознаками конкурентоспроможного РРТП є розвинута конкуренція між туристичними підприємствами, зростаюча тенденція в'їзних потоків внутрішніх та іноземних туристів, усталене функціонування на території туристичного кластера, позитивна динаміка показників соціальної та бюджетної ефективності туристичної галузі тощо.

10. Упорядкування законодавчої та нормативно-правової бази, яка регулює розвиток туристичної індустрії, дає змогу сформулювати послідовну державну туристичну політику, яка включає: розробку та реалізацію цільової стратегії та програми розвитку туризму; покращення використання природних та історико-культурних ресурсів; організацію міжнародних ярмарок, виставок, фестивалів; формування якісного кадрового та науково-методичного забезпечення туристичної сфери; удосконалення рекламно-інформаційної діяльності для підвищення іміджу країни/регіону на міжнародному рівні; стимулювання інноваційного розвитку та залучення інвестицій у галузь туризму; розвиток інфраструктури туризму та суміжних галузей; розширення міжнародної співпраці у сфері туризму; запровадження ліцензування, сертифікації та стандартизації туристичних послуг на рівні регіону; запровадження статистичного обліку та звітності суб'єктів туристичного ринку; спрощення митного, валютного та податкового регулювання туристичних поїздок тощо.

11. У результаті дослідження встановлено, що реалізацією інноваційної моделі розвитку туристичної сфери регіону з метою переходу на нову доктрину соціально-економічних стандартів регіонального зростання має стати впровадження системи єдиного координуючого центру розвитку туризму, рекреації та курортів півдня України на основі створення Центру інноваційного

розвитку туристичної сфери та курортів Причорноморського регіону, діяльність якого базується на механізмі своєчасного діагностування регіональних проблем та нагальних питань туристично-рекреаційного розвитку та розробкою практичних рекомендацій щодо їх вирішення. Запропоновано 3-рівневу організаційну структуру центру, головними елементами якої є сектори: інвестицій, впровадження інновацій, PR-діяльності, кредитного супроводу, зарубіжного досвіду, регіонального консалтингу, науково-дослідних розробок, аналітики та прогнозування, взаємодії з іншими суб'єктами господарювання.

12. Розроблено концепцію формування інноваційного поступу туристичної сфери Причорноморського регіону в умовах сталого розвитку, в основі якого є розумна («сма́рт»)-спеціалізація, що виключає інерційний безпрограмний розвиток дестинацій та формується у відповідності із принципами поєднання процесів глобалізації та локалізації, інтеграційної політики кластеризації, посилення транскордонних взаємодій в межах системи «туристичний бізнес-наука-громадськість», описує розуміння обмеженості, збереження ресурсів та можливостей їх найефективнішого застосування. З метою уніфікації регіонального зростання, що обумовлює трансформацію соціально-економічної системи нами визначено базові вектори реалізації розумної («сма́рт»)-спеціалізації. Концептуальна політика розумної спеціалізації є процесом мобілізації конкурентних переваг туристичної сфери регіону, пріоритетів та максимізації нереалізованого наукового потенціалу, без урахування тенденцій соціально-економічного розвитку та технологічного укладу. Визначено механізм обґрунтування векторів розумної («сма́рт»)-спеціалізації туристичної сфери та описано функції державного регулювання ринку туристичних послуг в умовах трансформаційного процесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Моїсеєва Н.І. Інноваційний розвиток туристичної сфери регіону : теорія, методологія, практика. Монографія. Миколаїв. ФОП Швець В.М. 2018. 330 с. (26,5 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

2. Моїсеєва Н.І., Пилипенко С.Г., Омельченко Г.Ю. Феномен туризму в умовах глобалізації. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка.* 2017. № 188. С. 139–148. (загальний обсяг – 0,65 друк. арк., особистий внесок автора – 0,20 друк. арк.: розкрито особливості туристичної галузі у формуванні валового національного/регіонального продукту).

3. Моїсеєва Н. І. Дослідження особливостей формування та динаміки розвитку регіонального ринку туристичних послуг. *Причорноморські економічні студії.* – 2017. – Вип. 24. – С. 145-149. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus) (0,7 друк. арк.).

4. Моїсєєва Н.І. Новітні проблеми, особливості та перспективи сталого розвитку туристичної сфери: державний та регіональний вектор. *Український журнал прикладної економіки*. – 2018. – Том 3. – № 2. – С. 150-164. – ISSN 2415-8453. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (1,04 друк. арк.).

5. Моїсєєва Н.І. Концептуальні аспекти формування конкурентоспроможності туристичної сфери: регіональний та міжнародний вимір. *Економічна та продовольча безпека*. №1. 2018. С.78-86. (0,8 друк. арк.).

6. Моїсєєва Н.І., Діденко Д.Ф. Генезис та особливості формування регіонального ринку туристичних послуг. *Актуальні проблеми інноваційної економіки науковий журнал*. - № 4. – 2018. – С. 83-88. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,55 друк. арк., особистий внесок автора – 0,25 друк. арк.: розкрито особливості формування регіонального ринку туристичних послуг).

7. Моїсєєва Н. І. Ретроспективний аналіз стану та тенденцій розвитку туристичної сфери регіону. *Причорноморські економічні студії*. – 2018. – Вип. 33. – С. 189-195. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus) (0,6 друк. арк.).

8. Моїсєєва Н.І. Теоретико-методологічні засади розвитку туристичної сфери регіону. *Економічна та продовольча безпека*. №2. 2018. С.82-90. (0,7 друк. арк.).

9. Моїсєєва Н. І. Маркетинг як інструментарій управління інноваційним розвитком туристичної сфери регіону. *Причорноморські економічні студії*. – 2018. – Вип. 34. – С. 220-222. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus) (0,5 друк. арк.).

10. Моїсєєва Н.І. Сутність туристичної галузі як складової економічного комплексу України. *Бізнес-Навігатор*. № 1 (50). 2019. С. 125-130. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (0,35 друк. арк.).

11. Моїсєєва Н. І. Теоретичні засади понятійно-категоріальної складової сутності туризму. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6900> (дата звернення: 07.05.2019). DOI: [10.32702/2307-2105-2019.2.50](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.2.50). (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (0,5 друк. арк.).

12. Довгаль О. В., Моїсєєва Н. І. Оцінка сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій регіону. *Агросвіт*. 2019. № 5. С. 32–40. DOI: [10.32702/2306-6792.2019.5.32](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.5.32) (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,50 друк. арк., особистий внесок автора – 0,25 друк. арк.: розкрито методичні аспекти оцінки сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій регіону).

13. Моїсєєва Н. І. Методичні підходи щодо оцінки ресурсного потенціалу регіональної сфери туризму. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 34–38. DOI: [10.32702/2306-6806.2019.3.34](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.3.34). (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (0,48 друк. арк.).

14. Довгаль О. В., Моїсєєва Н. І. Оцінка сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій регіону. *Агросвіт*. 2019. № 5. С. 32–40. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.5.32 (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,50 друк. арк., особистий внесок автора – 0,25 друк. арк.: розкрито методичні аспекти оцінки сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій регіону).

15. Моїсєєва Н.І., Діденко Д.Ф. Дестинація як елемент розвитку системи туризму регіону. *Економіка і фінанси*. № 13. 2018. С. 61-68. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). загальний обсяг – 0,56 друк. арк., особистий внесок автора – 0,25 друк. арк.: розкрито методичні аспекти оцінки сучасного стану дестинації як елементу розвитку системи туризму регіону).

16. Мудрак Р.П., Моїсєєва Н.І. Регіональний ринок туристичних послуг: сутність, теоретичні основи сегментації, диференціації, управління. *Український журнал прикладної економіки*. – 2018. – Том 3. – № 4. – С. 26-35. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,55 друк. арк., особистий внесок автора – 0,26 друк. арк.: розкрито регіональні особливості управління на ринку туристичних послуг).

17. Моїсєєва Н.І. Туристичний продукт чи послуга: теоретико-методологічний базис дослідження дефініцій. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки»* – 2018. – № 4. – С. 435-444. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (0,96 друк. арк.).

18. Мудрак Р.П., Моїсєєва Н.І. Кластеризація як напрям ефективного управління туристичними дестинаціями регіону. *Український журнал прикладної економіки*. – 2018. – Том 3. – № 3. – С. 126-132. – ISSN 2415-8453. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,60 друк. арк., особистий внесок автора – 0,30 друк. арк.: розкрито вплив кластеризації і її роль у формуванні регіональної туристичної сфери).

19. Моїсєєва Н.І., Діденко Д.Ф. Сучасні підходи до впровадження інформаційних систем в управління туристичними кластерами. *Економічна та продовольча безпека України. Науково-виробничий журнал*. Одеса: ОНАХТ, 2018. Том 4. Випуск 1. С. 33-40. (загальний обсяг – 0,64 друк. арк., особистий внесок автора – 0,20 друк. арк.: розкрито критерії кластеризації і її впливу на розвиток туристичних послуг в регіоні).

20. Моїсєєва Н.І. Сутність туристичних послуг та їх роль для регіонального розвитку. *Економіка і фінанси*. - № 1. – 2019. – С. 78-88. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (0,61 друк. арк.).

21. Моїсєєва Н.І., Діденко Д.Ф. Ринок туристичних послуг регіону: сутність, теоретичні основи сегментації, диференціації. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки»* – 2019. – № 1. – С. 330-339. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus).

(загальний обсяг – 0,56 друк. арк., особистий внесок автора – 0,30 друк. арк.: розкрито теоретичні аспекти сегментації ринку туристичних послуг регіону).

22. Моїсеєва Н.І., Пилипенко С.Г., Омельченко Г.Ю. Диспозитиви туризму: розмаїття сенсів. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2019. № 193. С. 139–148. (загальний обсяг – 0,65 друк. арк., особистий внесок автора – 0,20 друк. арк.: розкрито особливості туристичної галузі в умовах диспозиції, обґрунтовано нові сенси феномену туризму).

Опубліковані матеріали апробаційного характеру:

23. Моїсеєва Н.І. Туристична сфера в системі формування сталого розвитку України. *Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу*: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 5-6 жовтня 2018 року) / За заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Krynski. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 97-100. (0,11 д.а.).

24. Моїсеєва Н.І. Соціально-економічні аспекти розвитку туристичної сфери на регіональному рівні. *Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 жовтня 2018 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. С. 62-66. (0,14 д.а.).

25. Моїсеєва Н.І. Інституціональне забезпечення функціонування туристичної сфери регіону. *Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26–27 жовтня 2018 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018 С. 74-77. (0,13 д.а.).

26. Моїсеєва Н.І. Проблеми розвитку туристичної сфери регіону. *Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій* : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25–26 січня 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 106-108. (0,125 д.а.).

27. Моїсеєва Н.І. Особливості сталого розвитку туристичної сфери регіону. *Суспільство, економіка, право: теорія, методологія, концепції розвитку* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 08–09 лютого 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 5-7. (0,12 д.а.).

28. Моїсеєва Н.І. Туризм, як складова регіональної економіки . *Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22–23 лютого 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної

інформатики НАН України. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 76-78. (0,12 д.а.).

29. Моїсєєва Н.І. Дестинаційна форма розвитку туризму в регіоні. Наука, освіта, суспільство: інструменти і механізми сучасного інноваційного розвитку: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 березня 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 89-91. (0,11 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Моїсєєва Н.І. Інноваційність туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку: стратегічний вимір – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2019.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій з інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку.

У результаті дослідження встановлено, що загострення кризових явищ у сфері туризму та курортів свідчить про необхідність удосконалення державної та регіональної політики у зазначеній сфері, пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенції суб'єктів туристичної діяльності, впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку сфери туризму та курортів як високорентабельної галузі національної економіки.

На підставі здійсненого аналізу, дослідження історії та сучасних тенденцій розвитку туризму, зазначено, що туристична сфера Причорноморського регіону України, маючи потужний туристично-рекреаційний потенціал, розвивалася без урахування особливостей її функціонування, глибокого проникнення в сутність проблем і за відсутності цілеспрямованої, комплексної туристичної політики держави й відпрацьованих механізмів регіонального управління.

Запропоновано концепцію формування організаційно-економічного механізму забезпечення інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку, в основі якого є розумна («смайт»)-спеціалізація, що виключає інерційний безпрограмний розвиток дестинацій та формується у відповідності із принципами поєднання процесів глобалізації та локалізації, інтеграційної політики кластеризації, посилення транскордонних взаємодій в межах системи «туристичний бізнес-наука-громадськість», описує розуміння обмеженості ресурсів та можливостей їх найефективнішого застосування.

На основі теорії та методології регіонального розвитку обґрунтовано новітню систему управління інноваційним розвитком туристичної сфери з

метою переходу на нову доктрину соціально-економічних стандартів регіонального зростання, що передбачає створення Центру інноваційного розвитку туризму та курортів Причорноморського регіону з окресленням повної організаційно-управлінської структури та забезпечує базис для переходу на нові механізми реалізації регіональної політики розвитку туризму та рекреації в нестабільних соціально-економічних умовах.

Ключові слова: туристична сфера, сталий розвиток, організаційно-економічний механізм, інноваційний розвиток, регіональна політика, маркетинговий менеджмент, туристичні потоки, Причорноморський регіон.

АННОТАЦІЯ

Моисеева Н.И. Инновационность туристической сферы региона в условиях устойчивого развития: стратегическое измерение - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 - развитие производительных сил и региональная экономика. - Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2019.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ и практических рекомендаций по инновационности туристической сферы региона в условиях устойчивого развития.

В результате исследования установлено, что обострение кризисных явлений в сфере туризма и курортов свидетельствует о необходимости совершенствования государственной и региональной политики в указанной сфере, приоритетов и принципов ее реализации, полномочий и компетенции субъектов туристической деятельности, внедрение эффективных организационно-правовых, экономических, информационных механизмов развития сферы туризма и курортов как высокорентабельной отрасли национальной экономики.

На основании проведенного анализа, исследования истории и современных тенденций развития туризма, указано, что туристическая сфера Причерноморского региона Украины, имея мощный туристическо-рекреационный потенциал, развивалась без учета особенностей ее функционирования, глубокого проникновения в сущность проблем и при отсутствии целенаправленной, комплексной туристической политики государства и отработанных механизмов регионального управления. В условиях несоответствия действующей нормативно-правовой базы потребностям и тенденциям развития туристической отрасли и мировым стандартам это привело к переориентации туризма на выездной, разрушение системы социального туризма, весомых составляющих инфраструктуры отрасли. Отсутствие на протяжении длительного времени взвешенной региональной политики обусловило потребность в создании структуры государственного регулирования туризма в Украине с учетом современных

реалий и опыта стран с развитой туристической индустрией, базисом которой является нормативно-правовое, методическое, организационное и информационное обеспечение туристического предпринимательства, как весомого фактора социально экономического и культурного развития, обеспечивает занятость населения, развитие местной инфраструктуры, реконструкции и сохранения памятников и тому подобное.

Предложена концепция формирования организационно-экономического механизма обеспечения инновационности туристической сферы региона в условиях устойчивого развития, в основе которого умная («смайт») - специализация, исключает инерционный беспрограммно развитие дестинаций и формируется в соответствии с принципами сочетание процессов глобализации и локализации, интеграционной политики кластеризации, усиления трансграничных взаимодействий в рамках системы «туристический бизнес-наука-общественность», описывает понимание ограниченности ресурсов и возмож теи их эффективного применения.

Обоснованно новейшую систему управления инновационным развитием туристической сферы с целью перехода на новую доктрину социально-экономических стандартов регионального роста, предусматривающий создание Центра инновационного развития туризма и курортов Причерноморского региона с описанием полной орагнизационно управленческой структуры и обеспечивает базис для перехода на новые механизмы реализации региональной политики развития туризма и рекреации в нестабильных социально-экономических условиях.

Сформирован комплекс типичных недостатков внутреннего маркетинга предприятий, негативно сказываются на эффективности маркетингового менеджмента, основными из которых являются: нерациональность функционального распределения обязанностей между подразделениями, что приводит неэффективное использование персонала и его рабочего времени; использования при работе с клиентами только отдельных, разрозненных инструментов маркетинга; низкий уровень осознания отечественными туристическими субъекты значение маркетингового инструментария деятельности на туристическом рынке и необходимости значительных капиталовложений в эффективную его реализацию.

Обоснованы принципы, выступающие основой реализации маркетингового механизма управления инновационным развитием туристической сферы региона: научности, системности, соответствия инновации потребностям потребителя, позитивности результатов, имманентности инвестиционным процессам, соответствия инновационной деятельности и ее результатов (новшеств) уровню развития общества, связности и принцип безопасности.

Предложено 3-уровневую организационную структуру центра, главными элементами которой являются сектора: инвестиций, инноваций, PR-деятельности, кредитного обеспечения зарубежного опыта, регионального консалтинга, научной поддержки, аналитический и сектор взаимодействия с региональными субъектами хозяйствования.

Разработана концепция формирования инновационного развития туристической сферы Причерноморского региона в условиях устойчивого развития, в основе которого умная («сма́рт») - специализация, исключает инерционный беспрограммно развитие дестинаций и формируется в соответствии с принципами сочетание процессов глобализации и локализации, интеграционной политики кластеризации, усиления трансграничных взаимодействий в рамках системы «туристический бизнес-наука-общественность», описывает понимание ограниченности, сохранение ресурсов и возможностей их наиболее эффективного применения.

Ключевые слова: туристическая сфера, устойчивое развитие, организационно-экономический механизм, инновационное развитие, региональная политика, маркетинговый менеджмент, туристические потоки, Причерноморский регион.

SUMMARY

Moseseva N.I. Innovation of the tourist sphere of the region in the conditions of sustainable development: strategic dimension - Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Economics in specialty 08.00.05 - development of productive forces and regional economics. - Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2019.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological principles and practical recommendations for the innovation of the tourist sphere of the region in the conditions of sustainable development.

The study found that the aggravation of crisis phenomena in the field of tourism and resorts suggests the need to improve state and regional policy in this area, priorities and principles of its implementation, powers and competences of tourism actors, the introduction of effective organizational, legal, economic, informational mechanisms of development of tourism and resorts as a highly profitable sector of the national economy.

Based on the analysis carried out, the study of history and current trends in tourism development, it is noted that the tourism sector of the Black Sea region of Ukraine, having a strong tourist and recreational potential, developed without taking into account the peculiarities of its functioning, deep penetration into the essence of the problems, and in the absence of a purposeful, integrated tourism policy of the state and exhausted mechanisms of regional governance.

The concept of formation of the organizational and economic mechanism for providing innovation of the tourist sphere of the region in the conditions of sustainable development, based on which is smart ("smart"), is a specialization that excludes inertial, non-program development of destinations and is formed in accordance with the principles of the combination of processes of globalization and localization, integration policy clustering, enhancement of cross-border interactions

within the "tourist business science-public" system, describes an understanding of resource constraints and possibilities their most effective use.

On the basis of the theory and methodology of regional development, the new management system for innovative development of the tourism industry was grounded in order to move to a new doctrine of socio-economic standards of regional growth, which envisages the creation of a Center for Innovative Development of Tourism and Resorts of the Black Sea Region with a delineation of the full organizational structure and provides a basis for transition to new mechanisms for realization of the regional policy of development of tourism and recreation in unstable socioeconomics conditions.

Key words: tourism sphere, sustainable development, organizational and economic mechanism, innovation development, regional policy, marketing management, tourist flows, Black Sea region.

Підписано до друку 14.04.2019 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 1,9. Зам. № 230. Наклад 100 прим.

Надруковано з готових оригінал-макетів
ФОП Попова Н.М., м. Одеса, вул. Палубна, 9/4. Тел. 777-80-61